

YLEISSOPIMUS LAPSEN OIKEUKSISTA
SUOMEN HALLITUKSEN YHDISTETTY VIIDES JA KUODES
MÄÄRÄAIKAISRAPORTTI

HEINÄKUU 2019

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. YLEISET TOIMENPITEET	3
LAINSÄÄDÄNTÖ (KOHTA 9)	3
KOORDINOINTI JA KANSALLINEN TOIMINTASUUNNITELMA (KOHTA 11 JA 13)	4
RIIPPUMATON SEURANTA (KOHTA 15)	6
Eduskunnan oikeusasiamies, lapsiasiavaltuutettu ja kansallinen ihmisoikeusinstituutio	6
Valitusmenettelyitä koskevan tietoisuuden lisääminen	7
RESURSSIEN MYÖNTÄMINEN (KOHTA 17)	8
TIETOJEN KOKOAMINEN (KOHTA 19)	8
TIEDOTTAMINEN, VALISTUS JA KOULUTUS (KOHTA 21)	10
KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ (KOHTA 22)	11
LAPSEN OIKEUDET JA ELINKEINOELÄMÄ (KOHTA 24)	12
2. YLEISET PERIAATTEET	12
SYRJINTÄ (KOHDAT 7 JA 25)	12
LAPSEN EDUN PERIAATE (KOHTA 28)	15
LAPSEN MIELIPITEIDEN HUOMIOON OTTAMINEN (KOHDAT 7 JA 30)	15
3. KANSALAIISOIKEUDET JA VAPAUDET	17
4. LAPSIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA	17
LASTEN HYVÄKSIKÄYTTÖ JA LAIMINLYÖMINEN (KOHTA 38)	17
YHDISTYNEIDEN KANSAKUNTIEN LAPSIIN KOHDISTUVAA VÄKIVALTAAN KOSKEVAN SELVITYKSEN SEURANTA (KOHTA 39)	18
HAITALLISET KÄYTÄNNÖT	19
RUUMILLISEN KURITUKSEN KIELTO (KOHTA 36)	19
NEUVOVAT PUHELIMET (KOHTA 62)	20
5. PERHEYMPÄRISTÖ JA SIJAISHUOLTO	20
PERHEYMPÄRISTÖ (KOHTA 32)	20
Perheneuvonta ja päihdeongelmaiset perheet	20
Vanhempien ohjaus ja huoltajuusriidat	21
PERHEESTÄÄN EROSSA OLEVAT LAPSET (KOHDAT 7 JA 34)	21
PERHEEN YHDISTÄMINEN	22
ADOPTIO	23
VANKIEN LAPSET	23
6. VAMMAISUUS, PERUSTERVEYDENHUOLTO JA HYVINVOINTI	23
VAMMAISET LAPSET (KOHTA 41)	23
TERVEYS JA TERVEYSPALVELUT (KOHTA 43)	25
MIELENTERVEYS (KOHTA 45)	26
RINTARUOKINTA (KOHTA 47)	27
NUORTEN TERVEYS (KOHDAT 7 JA 49)	27
ELINTASO (KOHTA 51)	28
7. KOULUTUS, VAPAA-AJAN TOIMINTA JA KULTTUURITOIMINTA	29
KOULUTUS, MUKAAN LUKIEN AMMATILLINEN KOULUTUS JA OHJAUS	29
Yleinen tilanne ja vähemmistöt (kohdat 53 a-b)	29
Koulukiusaaminen ja hyvinvointi koulussa (kohta 55)	30
VARHAISKASVATUS (KOHDAT 53 C JA 57)	31
ALKUPERÄISKANSOIHIIN JA VÄHEMMISTÖIHIN KUULUVIEN LASTEN KULTTUURISET OIKEUDET	32
IHMISOIKEUSKASVATUS JA KANSALAIKOULUTUS	33
LEPO, LEIKKI, VAPAA-AIKA JA KULTTUURI- JA TAIDEAKTIVITEETIT	33

8. ERITYISET SUOJELUTOIMET	34
TURVAPAIKANHAKIJA- JA PAKOLAISLAPSET (KOHDAT 7 JA 61).....	34
Yleistä	34
Iänmäärittäminen.....	35
Yksin tulleiden alaikäisten majoitus	35
Säilöönnotto	35
ALKUPERÄISKANSOIHIIN JA VÄHEMMISTÖIHIN KUULUVAT LAPSET (KOHTA 64).....	36
Saamenkieliset terveys- ja sosiaalipalvelut	36
Saamenkielinen varhaiskasvatus ja koulutus	36
Sopimukset.....	37
Romanit.....	38
SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ (KOHTA 59)	38
IHMISKAUPPA	41
9. LASTEN OSALLISTUMISTA ASEELLISIIN SELKKAKUUKSIIN KOSKEVAN VALINNAISEN PÖYTÄKIRJAN SEURANTA	41
HALLITUKSEN AIEMMAT MÄÄRÄAIKAISRAPORTIT	41
ASEVOIMIIN VÄRVÄTTÄVIEN HENKILÖIDEN JA ASEVOIMIIN VAPAAEHTOISENA VÄRVÄTTÄVIEN VÄHIMMÄISIKÄ JA LASTEN OSALLISTUMINEN VIHOLLISUUKSIIN	41
FYYSISEN JA HENKISEN TOIPUMISEN EDISTÄMINEN	42
10. KANSAINVÄLISTEN IHMISOIKEUSASIAKIRJOJEN RATIFIOINTI (KOHTA 65)	42
11. KANSALAI SJÄRJESTÖJEN KUULEMINEN	43
12. SEURANTA JA TIETOJEN LEVITTÄMINEN (KOHDAT 66 JA 67).....	43
13. PERUSRAPORTTI	43
LIITTEET	43

JOHDANTO

1. Suomen hallituksen yhdistetty viides ja kuudes määräaikaisraportti lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanosta kattaa ajanjakson heinäkuusta 2008 heinäkuuhun 2019. Määräaikaisraportti sisältää seurannan koskien valinnaista pöytäkirjaa lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin.

2. Useita lapsen oikeuksien toteutumista parantamaan pyrkiviä lainsäädäntöuudistuksia, ja hallitus on toteuttanut laajan lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman sekä aloittanut kansallisen lapsistrategian laatimisen. Nykyisen, 6. kesäkuuta 2019 alkaen toimineen, hallituksen ohjelma sisältää erilaisia lapsiin liittyviä toimenpiteitä¹. Erityistä huomiota kiinnitetään muun muassa henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Hallitus aikoo myös edistää yhdenvertaista ja lapsi- ja perheystävällistä Suomea lapsistrategian avulla sekä sitoutuu arvioimaan päätöstensä lapsivaikutuksia, edistämään lapsibudjetointia, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta.

1. YLEISET TOIMENPITEET

Lainsäädäntö (kohta 9)

3. Yleissopimuksen määräykset otetaan järjestelmällisesti huomioon lapsia koskevissa lainsäädäntöhankkeissa. Lisäksi lapsivaikutusten arviointi on olennainen osa lainsäädäntöprosessia, kuten säädösehdotusten vaikutusten arvioinnista annetuissa valtioneuvoston ohjeissa edellytetään. Kansalaisjärjestöt katsovat, ettei uuden lainsäädännön eikä muiden toimenpiteiden, kuten politiikkaohjelmien, täytäntöönpanoa seurata riittävästi.

4. Uusi yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan 1. tammikuuta 2015. Se antaa aiempaa huomattavasti laajempaa suojaa syrjinnältä ja tehostaa oikeusturvaa.

5. Varhaiskasvatustalainsäädäntöä on muutettu useita kertoja vuoden 2013 jälkeen. Varhaiskasvatus ei enää kuulu sosiaalipalveluihin vaan opetustoimeen, ja lapsen oikeus kasvatukseen, opetukseen ja hoitoon on korvannut aiemman vanhempien oikeuden lapsensa päivähoitoon. Viimeisimmät muutokset tehtiin vuonna 2018 voimaan tulleella uudella varhaiskasvatustalalla, joka integroi varhaiskasvatuksen aiempaa tiiviimmin Suomen koulutusjärjestelmään.

6. Lastensuojelulakia muutettiin vuonna 2012 alusta siten, että sijaishuollon painopistettä siirrettiin laitoshuollosta perhehoitoon. Perhehoitoa pyrittiin parantamaan nostamalla perhehoitajan palkkiota merkittävästi sekä vahvistamalla ennakkovalmennusta ja muita tukitoimia.

7. Sosiaalihuoltolakia uudistettiin vuonna 2015. Tavoitteena oli vahvistaa ennalta ehkäiseviä palveluita, madaltaa tuen piiriin pääsemisen kynnyksiä sekä ehkäistä lastensuojelun tarpeen muodostumista sekä vahvistaa oikeutta sosiaaliturvapalveluihin myös silloin, kun ihmiset eivät ole sosiaaliturva-asiakkaita. Lapsiperheille on tarjottava tarvittavat kotipalvelut. Uudistuksen myötä

¹ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161664>.

perustyö, tukihenkilöt ja perheet sekä vertaisryhmätoiminta otettiin palveluiksi lain nojalla. Myös lastensuojelulakia muutettiin tämän uudistuksen yhteydessä.

8. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistus tulee voimaan joulukuussa 2019. Uudistus vahvistaa lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Sen tarkoituksena on varmistaa, että lapsen etu otetaan huomioon päätöksenteossa nykyistä paremmin. Uudistus sisältää säännökset, joiden tarkoituksena on suojella lapsia väkivallalta sekä edistää heidän läheisiä ihmissuhteitaan ja tapaamisoikeuksiensa toteutumista. Uudistus mahdollistaa myös sen, että lapselle vahvistetaan oikeus tavata erityisen läheistä henkilöä. Lainsäädännön muutosten arvioidaan vahvistavan erityisesti yleissopimuksen 3, 9, 12 ja 19 artiklalla turvattuja lapsen oikeuksia.

9. Uusi isyyslaki tuli voimaan vuonna 2016. Epäselvissä tapauksissa isyyden selvittäminen voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää, jos näytön saaminen isyydestä muutoin vaarantuisi tai siihen on muu erityinen syy. Lapsen äiti ei enää saa vastustaa isyyden selvittämistä, vaan lapselle taataan oikeus tietoon molemmista vanhemmistaan. Lastenvalvoja voi keskeyttää isyyden selvittämisen, jos selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista.

10. Äitiyslaki tuli voimaan huhtikuussa 2019. Se sisältää säännökset äitiyden määräytymisestä. Lakiin kirjataan periaate, jonka mukaan lapsen synnyttäjä on lapsen äiti. Lapsen synnyttäneen äidin naispuolinen kumppani voidaan vahvistaa äidiksi lapsen synnyttäjän ohella, kun pari on hankkinut lapsen yhdessä hedelmöityshoidon avulla.

11. Menettely, jolla alaikäisille voitiin poikkeuksellisesti antaa lupa avioliittoon, poistui käytöstä, kun laki avioliittolain muuttamisesta tuli voimaan kesäkuussa 2019. Nyt avioliittoon saavat mennä vain 18 vuotta täyttäneet.

12. Prosessi vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistäväksi asetukseksi jatkuu hallitusohjelman mukaisesti. Tavoitteena on kohdella vammaisia lapsia ja heidän perheitään yhdenvertaisesti riippumatta diagnoosista.

13. Sosiaaliturva-asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi on laadittu kattavaa lainsäädäntöä useiden vuosien ajan, mutta sitä ei ole vielä annettu eduskuntaan.

14. Uusi nuorisolaki tuli voimaan vuonna 2017 tarkoituksenaan vahvistaa nuorten edellytyksiä osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa sekä edistää nuorten yhdenvertaisuutta.

15. Myös ulkomaalaislakiin on tehty lukuisia muutoksia.

16. Lakia kotouttamisen edistämisestä ollaan uudistamassa ja tässä yhteydessä tarkastellaan yksintulleiden, oleskeluluvan saaneiden alaikäisten asumista ja tukea koskevia säädöksiä.

17. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta tuli voimaan vuonna 2011. Teknisten muutosten lisäksi lasten majoitus uudelleen järjestettiin ja majoitettujen lasten sekä henkilökunnan määrää säänneltiin.

Koordinointi ja kansallinen toimintasuunnitelma (kohta 11 ja 13)

18. Hallitus aloitti keväällä 2018 kansallisen lapsistrategian valmistelun. Valmistelu loppui kevään 2019 loppupuolella. Nykyisen hallitusohjelman mukaan asetetaan parlamentaarinen komitea laatimaan strategiaa, jolla edistetään yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

19. *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma* (2012–2016) (LANUKE) sisälsi valtakunnalliset tavoitteet sekä suuntaviivat nuorisopolitiikalle ja alueelliselle ohjelmatyölle. Edellistä kehittämisohjelmaa (2007–2011) tiiviimpi ja konkreettisempi toi selkeyttä toimenpiteiden toteuttamiseen ja seurantaan. Valtion nuorisoneuvosto (*State Youth Council*) laati ohjelman toteutumisesta arvioinnin, jonka mukaan ohjelma oli toteutunut melko hyvin.

20. Ensimmäinen *valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma* (2017–2019) (VANUPO) kattaa kaikki nuorisolain tarkoittamat 0–28-vuotiaat nuoret, mutta toimenpiteiden pääkohderyhmänä ovat 12–25-vuotiaat nuoret.² Tavoitteet keskittyvät muun muassa harrastusmahdollisuuksiin, syrjäytymisen vähenemiseen, nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen sekä nuorten mielenterveysongelmien vähenemiseen ennaltaehkäisevästi.

21. Ensimmäinen *kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma* (2012–2013) sisälsi lapsia ja nuoria koskevia hankkeita, kuten nuorten elinoloja ja hyvinvointia mittaavien indikaattorien kehittämisen. Ulkopuolisen arvioinnin mukaan lähes kaikki toimintaohjelman hankkeet toteutuivat. Vaikeuksia ilmeni kuitenkin hankkeiden vaikuttavuuden mittaamisessa. Lasten ja nuorten osallistumisoikeuksista julkaistiin erillinen raportti (joka perustui yleiseen huomautukseen nro 12). Yleissopimuksen täytäntöönpanon kehittämiseksi tarkoitettua hanketta lykättiin.

22. Laadittaessa *toista kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa* (2017–2019) otettiin huomioon muun muassa kansainvälisten sopimusvalvontaelinten Suomelle antamat suositukset. Yksi toimintaohjelman painopistealueista oli perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus. Erityisesti lapsia ja nuoria koskeviin hankkeisiin sisältyi muun muassa selvitys intersukupuolisten lasten oikeuksista ja kokemuksista, jonka tulokset julkaistiin helmikuussa 2019. Toimintaohjelman täytäntöönpanoa seurasi valtioneuvoston *perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto*, joka seuraa myös komitean antamien suositusten täytäntöönpanoa. Ministeriöiden edustajien lisäksi verkostossa on eduskunnan oikeusasiamiehen, oikeuskanslerin ja ihmisoikeuskeskuksen (kansallisen ihmisoikeusinstituution, NHRI) edustajat riippumattomina ulkopuolisina asiantuntijoina. Kansalaisjärjestöjen mukaan edellisestä toimintaohjelmasta tehtyjä asiantuntija-arvioita ei ole hyödynnetty eikä sen toteuttamiseen varattu erillisiä määrärahoja.

23. *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman* aikana (2008–2015) käynnistettiin lähes koko maassa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden uudistaminen aikaisempaa laajempina kokonaisuuksina. Erityispalvelujen tuella vahvistettuja peruspalveluja tuotiin lasten ja nuorten kehitysympäristöihin kuten koteihin, päivähoidon ja kouluihin.

24. *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)* (2016–2018) käynnistettiin edellisen hallituksen voimin lähes koko maassa³. LAPE toiminta jatkuu vuonna 2019. Lapsi- ja perhepalvelut uudistettiin siten, että ne muodostavat lasten ja perheiden tarpeita nykyistä paremmin vastaavan kokonaisuuden. Ohjelman tavoitteena oli koota yhteen erilaisia lasten palveluita perhekeskuksiin, joissa eri alojen ammattilaiset toimivat verkostomaisesti yhdessä perheiden tukena ja sosiaali- ja terveystoimen ja sivistystoimen yhteistyön alueellinen tiivistäminen. Yli sata peruspalveluita tarjoavaa keskusta on perustettu ja painopistettä siirrettiin

² <https://minedu.fi/documents/1410845/4274093/VANUPO+EN+2017+final.pdf/7d135bb5-7824-422c-b51f-c9d9fa4f6877/VANUPO+EN+2017+final.pdf.pdf>.

³ <https://stm.fi/en/programme-to-address-child-and-family-services>.

ehkäiseviin palveluihin ja varhaiseen tukeen. Työryhmä on nimetty suunnittelemaan lisätukikeskuksia perheille, nuorille ja lapsille, jotka tarvitsevat vaativia palveluita.

25. Muita LAPE-ohjelman kehittämiskokonaisuuksia olivat erityis- ja vaativimman tason palveluiden kehittäminen, varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena sekä lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuurin muutos. Lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen palveluiden kehittämiseen oli keskeistä. Ensisijaista a oli lapsen etu ja oikeudet sekä vanhemmuuden tuki. Kokonaisuudessaan 40 miljoonaa euroa varattiin implementointiin.

26. Ahvenanmaan maakunnan hallitus luo ja sovittaa yhteen rakenteet monialaisen yhteistyön varmistamiseksi lapsia ja nuoria koskevassa toiminnassa. Etusijalla on mielenterveys. Päätöksenteossa käytetään lapsivaikutusten arviointia.

27. Vuonna 2014 voimaan tulleessa maakuntalaissa säädetään Ahvenanmaan asiamiesviranomaisesta, jonka tehtävänä on turvata lapsen asema ja oikeudet sekä edistää niitä. Asiamiesviranomaisen toimii myös lapsiasiamiehenä.

Riippumaton seuranta (kohta 15)

Eduskunnan oikeusasiamies, lapsiasiavaltuutettu ja kansallinen ihmisoikeusinstituutio

28. Lapsiasiavaltuutettu ja eduskunnan oikeusasiamies tekevät yhteistyötä, mutta ovat riippumattomia toimijoita. Hallitus siten voi määrätä tai ohjata yhteistyötä. Oikeusasiamies tapaa lapsiasiavaltuutettua säännöllisesti keskustellakseen ajankohtaisista lapsen oikeuksiin liittyvistä kysymyksistä yhdessä kanslioiden virkamiesten kanssa.

29. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja lapsiasiavaltuutetun tehtävät täydentävät toisiaan. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä painottuu yleisen tason vaikuttamiseen. Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on taas jälkikäteinen yksittäistapauksia koskeva valvonta. Lapsiasiavaltuutettu ei tutki yksittäisiä tapauksia.

30. Eduskunnan oikeusasiamies valvoo yhdessä kahden apulaisoikeusasiamiehen ja noin 60 hengen henkilökunnan kanssa viranomaisten työtä ja toimia sekä raportoi tästä vuosittain eduskunnalle. Yhtenä erityistehtävänä on seurata lapsen oikeuksien toteutumista. Paitsi tutkimalla valituksia, oikeusasiamies edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista myös tarkastusten ja aloitteiden avulla. Vuonna 2018 oikeusasiamiehelle tehtiin kaikkiaan 5,591 valitusta, joista 353 koski lapsen oikeuksia. Lapset itse tekivät vain vähän valituksia. Tapaukset käsiteltiin kiireellisinä, kiinnittäen huomiota lapsiystävällisyyteen.

31. Lapsia ja nuoria kuullaan lapsiystävällisesti myös tarkastuksissa, joita tehdään heidän kodeissaan ja laitoksissa, ja heille annetaan tietoa mahdollisuudesta tehdä valituksia internetin tai sähköpostin välityksellä. Lasten ja nuorten mielipiteille annetaan tärkeä sija, kun eduskunnan oikeusasiamies arvioi näiden tarkastusten aikana ja niiden jälkeen, miten lapsen oikeuksia kunnioitetaan ja miten lapsia kohdellaan ja heistä huolehditaan erilaisissa lastensuojelulaitoksissa ja muissa laitoksissa. Tarkastuskäynneillä, joita oikeusasiamies on tehnyt sijaishuoltopaikoissa ja laitoksissa kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan perusteella, on ollut mukana kokemusasiantuntijoita ja vertaistoimijoita.

32. Lapsiasiavaltuutetun toimistolle saapuu vuosittain 500–700 kansalaisyhteydenottoa. Lapsiasiavaltuutettu vastaa yhteydenottoihin pääasiallisesti ohjaamalla oikeaan viranomaiseen sekä neuvomalla käytettävistä oikeusturvakeinoista. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivulle on kerätty lista eri tilanteisiin sopivista yhteydenottotahoista. Jos tarpeellista, lapsiasiavaltuutettu voi siirtää asian eduskunnan oikeusasiamiehelle.
33. Lapsiasiavaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan. Kertomus sisältää myös arvion lasten oikeuksien ja elinolojen kehityksestä maassamme sekä tarvittavista lainsäädännön uudistustarpeista. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu raportoi eduskunnalle joka neljäs vuosi.
34. Toimistossa työskentelee lapsiasiavaltuutetun lisäksi lakimies, kaksi ylitarkastajaa sekä hallinnollinen avustaja. Työmäärää on pyritty hallitsemaan erilaisin keinoin, muun muassa määrittelemällä vuosittaisen teeman. Järjestöt mukaan lapsiasiavaltuutetun toimistolle ei ole varmistettu riittäviä resursseja.
35. Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution muodostavat Ihmisoikeuskeskus (perustettu 2012), ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamies. Sillä on Pariisin periaatteiden mukainen A-status. Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänkuva liittyy laajasti perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen. Ihmisoikeuskeskuksen painopistealueita valittaessa on kuitenkin vältettävä päällekkäisyyttä esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun tehtävien kanssa. Ihmisoikeuskeskus seuraa YK:n sopimusvalvontaelinten antamien suositusten täytäntöönpanoa ja tiedottaa niistä laajasti.
36. Vuonna 2014 yleissopimuksen 25-vuotisjuhlavuoden kunniaksi oikeusasiamies ja Ihmisoikeuskeskus järjestivät seminaarin yleissopimuksen toimeenpanosta yhteistyössä lapsiasiavaltuutetun, järjestöjen sekä ulkoministeriön kanssa. Seminaarin yhteydessä järjestettiin pyöreän pöydän keskustelu lapsen oikeuksien sopimuksen kansallisesta raportointiprosessista. Myös vuonna 2017 järjestettiin seminaari koskien osallistumisoikeutta.

Valitusmenettelyitä koskevan tietoisuuden lisääminen

37. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia avasi vuonna 2017 erilliset lasten ja nuorten sivut. Sivuilta löytyy tietoa suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi lapsen oikeuksista, eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävistä yleisesti ja suhteessa lapsiin ja nuoriin sekä kantelun tekemisestä ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen yksilövalitusmenettelystä lapsiystävällisessä muodossa.
38. Lapsiasiavaltuutettu on toteuttanut Lasten sivut, jotka on suunnattu alakouluikäisille lapsille. Sivuille esitellään palveluja, joihin lapsi tai nuori voi ottaa yhteyttä. Sivut on suunniteltu siten, että lapsi pystyy käyttämään sivua itsenäisesti. Sivut on toteutettu suomeksi ja ruotsiksi.
39. *Lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkosto* ylläpitää lapsen oikeuksiin liittyvää tietoa kokoavaa sivustoa (*Lasten sivut*). Yhteistyöverkosto on tuottanut videon lapsille ja nuorille liittyen lapsen oikeuksien sopimuksen valitusmenettelyä koskevaan valinnaiseen pöytäkirjaan. Sivut on suunniteltu niin, että lapset voivat käyttää niitä itsenäisesti.
40. Lapsiasiavaltuutettu ja ovat aktiivisia lapsen oikeuksiin liittyvissä asioista sosiaalisessa mediassa.
41. Osana LAPE-ohjelmaa kehitetään yhdessä tulevien maakuntien kanssa lasten ja nuorten osallisuutta, sijaishuollon valvontaa sekä oikeusturvakeinoja lapsiystävällisemmäksi. Osana kehitystyötä laadittiin Suomen UNICEFin tuella Lapsiystävällinen maakunta -ohjeistus, joka ottaa huomioon myös oikeusturvakeinot.

42. Ahvenanmaan maakunnan hallitus tukee taloudellisesti Pelastakaa Lapset -järjestön paikallisyhdistystä, joka on vuodesta 2014 harjoittanut yleissopimukseen liittyvää toimintaa, mukaan lukien tiedottaminen yleissopimuksesta ja lapsivaikutusten arvioinnin edistäminen.

43. Järjestöt toteavat, että lapsien saatavilla olevat oikeussuojakeinot ovat riittämättömät.

Resurssien myöntäminen (kohta 17)

44. Kuntien resursseihin ja niiden tasoon ja käytön seurantaan voidaan vaikuttaa välillisesti lainsäädännön kehittämisen ja kunnan peruspalvelujen valtionosuuksien kautta. Valtionosuudet ovat yleiskatteellisia ja kohdentamattomia.

45. Lapsivaikutusten arvioinnin parantamiseksi on tehty töitä hallituksessa, kunnissa, seurakunnissa ja kolmannella sektorilla. Vuonna 2011 julkaistu tutkimus tuotti tietoa tähän tarkoitukseen.

46. Lapsivaikutusten arviointia käsitellyt hallituksen työryhmä esitti vuonna 2015, että vuoden 2016 valtion talousarvion valmisteluohjeissa ministeriöt ohjeistetaan liittämään yleisperusteluihin talousarvioehdotukseensa sisältyvistä muutoksista, joilla arvioidaan olevan vaikutusta lapsiin, lapsiperheisiin ja yksin asuviin vanhuksiin. Työryhmän ehdotuksen mukaan myös julkisen talouden suunnitelmaan vuosille 2016–2019 valmisteltiin yhteenveto lapsiperheisiin ja yksinasuviin vanhuksiin merkittävästi vaikuttavista muutoksista ja arvioitiin näiden muutosten yhteisvaikutuksia kyseisiin ryhmiin.

47. LAPE-ohjelmassa kehitettiin lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia lainvalmistelussa ja muussa päätöksenteossa. Työssä luotiin maakunnille sekä kunnille mahdollisuuksia seurata lapsiin kohdistuvia kustannuksia yli hallinnonalarajojen ja lapsen oikeuksiin perustuvasti. Lapsibudjetointi on myös osa Lapsiystävällinen maakunta –ohjeistusta.

48. Ahvenanmaalla maakuntien valtionhallinnon siirtojen perusmäärä vahvistetaan ikäryhmittäin.

49. Järjestöt kritisoivat vahvasti lapsivaikutusten arviointia, sillä arviointi on järjestöjen mielestä riittämätön kaikkien toimien tasolla sekä päätöksen teossa. Lasten ja perheiden palveluja koskevaa lainsäädäntöä on merkittävästi uudistettu ja kuntien velvoitteita järjestää palveluja on lisätty lainsäädännöllä, mutta ongelmaksi on muodostunut toimeenpanoon osoitetun valtionrahoituksen riittämättömyys.

Tietojen kokoaminen (kohta 19)

50. Tilastokeskus tilastoi Suomessa asuvia henkilöitä kansalaisuuden, kielen, syntymävaltion ja syntyperän mukaan. Syntyperä-luokituksen avulla on eriteltävissä ulkomailla ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset henkilöt. Etninen alkuperä on Suomen henkilötietolain mukaan arkaluonteinen tieto, jonka sisällyttäminen henkilörekisteriin on pääsääntöisesti kielletty. Arkaluonteisten tietojen käsittelykielto ei estä tietojen käsittelyä historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka tilastointia varten. Koska väestölaskenta tehdään rekistereiden pohjalta, ei Suomi voi tuottaa virallista tilastoa etnisistä ryhmistä. Muiden aiemmin mainittujen muuttajien on katsottu täyttävän maahanmuuttajiin ja etnisyyteen liittyvät tietotarpeet suhteellisen hyvin.

51. Tilastokeskuksessa tuotetaan lukuisia rekisteripohjaisia tilastoja sekä tilastotutkimuksia, joiden avulla voidaan kuvata lasten elinoloja. Tilastokeskuksen rekistereihin perustuvat

henkilötilastot kattavat monipuolisesti koko väestön henkilöistä mm. seuraavat taustatiedot: ikä, sukupuoli, kieli, kansalaisuus, syntymävaltio, syntyperä, uskontokunta, osoite ja kotikunta, asuinolot, perhetyyppi ja asema, siviilisääty ja työssäkäynti. Taustatietoja on mahdollista yhdistää myös muihin tilastoaineistoihin.

52. Lisäksi Tilastokeskuksen, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen yhteinen tutkimushanke ”*Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi*” (UTH) tarjoaa tietoa 15 vuotta täyttäneiden ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvoinnista, terveydestä ja elinoloista, mukaan lukien ulkomaalaistaustaisten nuorten etnisen identiteetin kokemuksesta.

53. Tilastokeskuksen tulonjakotilastoissa tilastoidaan kotitalouksien tulonjakoa ja näiden aineistojen avulla voidaan tarkastella lapsiperheiden pienituloisuutta. Lisäksi Tilastokeskuksessa tehdään muita elinoloja kuvaavia tilastoja, joiden kohteena ovat kaikki väestön vähintään 10 vuotta täyttäneet henkilöt.

54. Tilastokeskuksen kuolemansyytilastojen avulla voidaan tarkastella lasten ja nuorten kuolinsyytä kansainvälisen ICD-10:n tautiluokituksen mukaisesti.

55. Rikostilastojen avulla voidaan tarkastella lapsia ja nuoria rikoksen tekijöinä ja uhreina. Keskeisimpiä poliisin tietoon tulleita rikoksia (mm. väkivalta- ja seksuaalirikokset) tilastoidaan mm. uhrin iän ja sukupuolen mukaan. Vuodesta 2015 alkaen on tilastoitu lisäksi lähisuhde- ja perheväkivaltaa siltä osin kuin perhesuhteet ovat löydettävissä rekistereistä, ja vuodesta 2017 alkaen lähestymiskieltoja ja niillä suojattuja henkilöitä, mukaan lukien lapsia.

56. Joka toinen vuosi toteutettava kansallinen *Kouluterveyskysely* tuottaa monipuolista ja laadukasta seurantatietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palvelujen tarpeista⁴. Vertailukelpoisia tietoja kerätään perusopetuksen yläluokkalaisilta, lukiolaisilta ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilta. Vuodesta 2017 alkaen mukana ovat peruskoulun alaluokkalaiset ja heidän huoltajansa. Kouluterveyskysely mahdollistaa vuodesta 2017 alkaen entistä paremmin erilaisissa elämäntilanteissa olevien (ml. ulkomainen syntyperä, toimintarajoite, kodin ulkopuolelle sijoitetut) lasten ja nuorten hyvinvoinnin seurannan. Vuonna 2019 kyselyyn liitetään kysymyksiä, joilla saadaan yksityiskohtaisempaa seurantatietoa sijoitettujen lasten hyvinvoinnista.

57. THL pilotoi alle kouluikäisten lasten vanhemmille suunnattua LTH-tutkimusta, jolla tuotetaan säännöllistä seurantatietoa pienten lasten ja perheiden hyvinvoinnista ja terveydestä sekä avun, tuen ja palvelujen saatavuudesta ja riittävydestä. Vuonna 2018 tutkimukseen osallistuivat kaikki 4-vuotiaat terveystarkastukseen tulleet lapset.

58. Sekä Kouluterveyskyselyn että pienten lasten tutkimuksen tulokset ovat maksuttomasti saatavilla sähköisessä raportointipalvelussa.

59. Vuosittain julkaistava *Nuorisobarometri* mittaa suomalaisten 15–29-vuotiaiden nuorten arvoja ja asenteita. Se käsittää ajankohtaisia aiheita, mutta toistaa joitain tutkimuskysymyksiä säännöllisesti. Siksi se mahdollistaa myös pidemmän aikavälin asennemuutosten tarkastelun. Viimeisimpien nuorisobarometriiden erityisteemoina ovat olleet muun muassa koulutus, yhdenvertaisuus ja nuorten osallisuus.

⁴ <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/research-and-expertwork/population-studies/school-health-promotion-study>.

60. *Lapsibarometri* toteutetaan joka toinen vuosi kuusi vuotiaalle lapsille (vuodesta 2016 lähtien) lapsiasiavaltuutetun toimesta. Tavoite on kerätä lapsien omia kokemuksia erilaisista teemoista.
61. Uudistettu *varhaiskasvatuslaki* sisältää säännökset kansallisesta tiedonkeruusta ja tilastoinnista. Suomeen on perustettu kansallinen varhaiskasvatuksen tietopankki. Se sisältää tietoa julkisen ja yksityisen varhaiskasvatuksen järjestäjistä, yksiköistä, lapsista ja henkilöstöstä.
62. Ahvenanmaan tilasto- ja tutkimustoimisto ÅSUB kokoaa vuosittain tilastotietoja, jotka jaotellaan sukupuolen ja iän mukaan. Se julkaisi selvityksen lapsiperheiden pitkittyneestä pienituloisuudesta. Maakunnan hallitus on julkaissut koulukohtaisia tuloksia osana kouluterveyskyselyä (2017). *Ahvenanmaan kansanterveysraportissa* (2015) on tilastotietoja lasten päihteidenkäytön tilanteesta ja psykiatrisen hoidon tarpeesta.

Tiedottaminen, valistus ja koulutus (kohta 21)

63. Yleissopimuksen ja sen lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin tehdyn valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanoa koskevat hallituksen raportit on julkaistu ulkoministeriön Internet-sivuilla. Sivuilta löytyvät myös komitean loppupäätelmät englanniksi, suomeksi ja ruotsiksi.
64. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on kääntänyt komitean yleiskommentit 23. kommenttiin asti suomeksi.
65. Vuonna 2018 ulkoministeriö yhdessä lapsiasiavaltuutetun toimiston kanssa järjesti viranomaisille koulutusta koskien yleissopimusta.
66. Lapsiasianeuvottelukunnan asettama työryhmä on käsitellyt ajankohtaista kansainvälistä lapsipolitiikkaa ja arvioinut lapsen oikeuksien kansallisen viestinnän toteutumista.
67. Lastensuojelun keskusliitolle myönnettiin vuodeksi 2018 valtionavustusta 80,000 euroa lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkoston koordinointiin, viestintään ja opettajaverkoston perustamiseen.
68. LAPE-ohjelma lisää lasten, nuorten ja perheiden sekä ammattilaisten tietoisuutta lapsen oikeuksista. Vuonna 2017 julkaistiin opas ja koulutuskokonaisuus, joilla ohjataan ammattilaisia lapsilähtöiseen yhteistyöhön ja tietojenvaihtoon lapsen edun mukaisella tavalla.
69. Internetissä olevassa, lastensuojelun sekä muita ammattilaisia ohjaavassa ja myös yksityishenkilöille avoimessa *Lastensuojelun käsikirjassa* on monipuolisesti tietoa lastensuojelusta, sosiaalihuollosta ja lapsen oikeuksista. Käsikirjassa ohjeistetaan myös käytössä olevista valitusmenettelyistä.
70. Äitiys- ja lastenneuvolan työntekijöille ja yhteistyötahoille sekä alan johtajille, opettajille ja tutkijoille järjestetään vuosittain täydennyskoulutus. Koulutukseen osallistuu vuosittain noin 500 henkilöä. Alan ammattihenkilöitä on koulutettu uuden sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain muutoksista, joista on myös julkaistu opas, ja sitä on päivitetty. Koulutuksessa on annettu tietoa lapsen edun käsitteestä sekä velvollisuudesta selvittää lapsen mielipide ja kuulla lasta. Alan ammattihenkilöille on myös järjestetty ja aiotaan järjestää koulutusta muusta uudesta lainsäädännöstä, kuten isyyslaista ja lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetusta laista.
71. Lapsen oikeuksia ja niiden turvaamista poliisitoiminnassa käsitellään sekä poliisin perus-, jatkotutkinto-opetuksessa että erillisessä täydennyskoulutuksessa.

72. Ahvenanmaan maakuntahallituksen ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi antaa nykyistä tehokkaammin asianmukaista ja järjestelmällistä koulutusta kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattihenkilöille. Tavoite otetaan huomioon uudistettaessa perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteita ja Ahvenanmaan maakunnan peruskoululakia.

73. Kansalaisjärjestöt ovat raportoineet osallistumisestaan tiedottamiseen ja ammattihenkilöiden osaamisen kehittämiseen. Suurin osa rahoituksesta on saatu Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukselta (STEA) (entinen Raha-automaattiyhdistys (RAY)), joskin määrärahojen käyttöä on rajoitettu huomattavasti.

Kansainvälinen yhteistyö (kohta 22)

74. Hallitus on toimittanut eduskunnalle kansallisen toimeenpanosuunnitelman koskien Agendaa 2030 vuonna 2017. Yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi -tavoitteen saavuttamiseen pyritään muun muassa nuorisotyöttömyyden, syrjäytymisen sekä asumisen ja asuinalueiden eriytymisen ehkäisyllä, terveyserojen kaventamisella, sukupuolten välisen ja koulutuksellisen tasa-arvon edistämällä. Hallitus sitoutui tällä vaalikaudella kehittämään nuorisotakuuta, takaamaan nuorille koulutuspaikan ja vahvistamaan nuorten sosiaali- ja terveyspalveluita. Lisäksi antamalla nuorille puheenvuoron julkisessa keskustelussa liittyen kestävään kehitykseen sekä ilmasto asioihin on ollut keskeinen osa ”ketään ei jätetä”-periaatteen toteutumista.

75. Tyttöjen ja naisten aseman ja oikeuksien parantaminen on Suomen kehityspolitiikan kärkitavoite. Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet ovat Suomen kehitysyhteistyön prioriteetti.

76. Vuonna 2016 Suomi käytti kehitysyhteistyöhön yhteensä 956 miljoonaa euroa. Tämä vastasi 0,44 % BKTL:sta. Vuonna 2015 avun BKTL-osuus oli 0,55 %. Vuonna 2017 kehitysyhteistyön määrärahat – 881 miljoonaa euroa – vastaavat 0,40 % Suomen BKTL:sta. Suomi lisää kehitysyhteistyörahoitustaan heti, kun maan taloudellinen kehitys sen sallii ja pitkäaikainen tavoite on saavuttaa 0,7 %/BKTL taso. Tämä kuitenkin vaatii sitoutumista pitkäaikaiseen suunnitelmaan kahdeksi seuraavaksi hallituskaudeksi.

77. Suomi soveltaa kehitysyhteistyössään ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa kehitykseen, mikä tarkoittaa, että ihmisoikeuksien edistäminen on työssä sekä tavoitteena että keinona.

78. Suomen kehityspolitiikan tuloksellisuutta on vähentänyt se, että virallisen kehitysavun rahoitusta leikattiin huomattavasti vuonna 2016. Nämä lyhyessä ajassa tehdyt leikkaukset vaikuttivat pääasiassa monenväliseen kehitysyhteistyöhön, kansalaisyhteiskunnan kumppanuuksiin ja kehitysyhteistyön henkilöstöresursseihin.

79. Vuonna 2015 Suomi hyväksyi ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa koskevan yleisohjeen, jonka tarkoituksena on saattaa lähestymistapa käyttöön kaikessa kehityspolitiikassa ja -yhteistyössä. On toteutettu toimia maaohjelmien, asiaa koskevien ohjeiden ja strategia-asiakirjojen tarkistamiseksi vaihteittain sekä laadunarviointikriteerien ja raportoinnin parantamiseksi edelleen.

Lapsen oikeudet ja elinkeinoelämä (kohta 24)

80. Suomi hyväksyi YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden kansallisen toimeenpano-ohjelman vuonna 2014 neljäntenä maana maailmassa. Ohjelman suomenkielinen versio sisältää kattavan kuvauksen lapsen oikeuksien ja yritysten välisestä suhteesta. Ohjelman toteutus on edennyt hyvin. Komitean yleiskommentti nro 16 on käännetty suomeksi ja ruotsiksi. Järjestöjen mukaan käytännön toimenpiteet ovat olleet vähäisiä tai perustuneet yritysten vapaaehtoisuuteen.

81. Suomi on sitoutunut edistämään OECD:n toimintaohjeita monikansallisille yrityksille. Toimintaohjeissa tarkoitettua valituksen tekemiseen on ohjeet työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Vuonna 2016 uudistettiin yhteyselimen rakennetta, jotta valitusten käsittely olisi mahdollisimman puolueetonta, ennakoitavaa, oikeudenmukaista. Sidosryhmien näkemykset on otettu huomioon uudistuksessa.

82. Epäterveellisen ruoan markkinointia rajoittavaa lainsäädäntöä on edistetty suosituksilla ja ohjeistuksella sekä teollisuuden itsesääntelyllä. Lisäksi vuonna 2015 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa hankkeessa järjestettiin asiaa koskeva keskustelutilaisuus ja tehtiin kuluttajille suunnattua valistusmateriaalia.

83. Kuluttajansuojalaissa rajataan mahdollisuuksia markkinoida lapsille. Lastenohjelmien yhteydessä esitettävistä mainoksista säädetään tietoyhteiskuntakaassa. Muun muassa kuluttajansuojalaissa, tietoyhteiskuntakaassa ja elintarvikelaissa säädetään ruuan markkinoinnista lapsille. Elintarvikkeiden markkinoinnissa on elintarvikkeesta annettava totuudenmukaiset tiedot, eikä markkinointi saa olla hyvän tavan vastaista eikä siinä saa käyttää kuluttajan kannalta sopimatonta menettelyä. Mainonta ei myöskään saa antaa harhaanjohtavaa kuvaa tuotteen terveellisyydestä.

2. YLEISET PERIAATTEET

Syrjintä (kohdat 7 ja 25)

84. Uutta yhdenvertaisuuslakia sovelletaan kaikkeen julkiseen ja yksityiseen toimintaan, poikkeuksena aktiviteetit jotka liittyvät yksityiseen tai perhe-elämään tai uskonnon harjoittamiseen. Laki kieltää syrjinnän eri muodot muun muassa iän, kansalaisuuden, kielen, vammaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Uudistuksessa huomioidaan kokonaisvaltaisesti moniperustainen ja risteävä syrjintä. Laki velvoittaa viranomaisia ja työnantajia, joilla on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä palveluksessa sekä koulutuksen järjestäjiä, laatimaan tasa-arvoa edistävän suunnitelman.

85. Uusi yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoo yhdenvertaisuuslain noudattamista kaikkien syrjintäperusteiden osalta. Uuden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimiala kattaa kaikkien yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien mukaisten syrjintäperusteiden valvonnan.

86. Yhdenvertaisuuslainsäädännön säätämisen yhteydessä lisättiin tasa-arvolakiin säännökset sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellosta. Oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu laajennettiin koskemaan myös perusopetusta.

87. Vuonna 2012 poliisi antoi ohjeet menettelystä epäillyissä viharikostapauksissa, mukaan lukien lapsiin kohdistuvat viha- ja syrjintärikokset. Ohjeita täydennettiin vuonna 2015. Poliisi on

perustanut vihapuheen valtakunnallisen tutkintaryhmän, jonka tehtävänä on puuttua internetissä julkaistuihin vihapuheisiin. Poliiseja on ETYJ:n avulla koulutettu tunnistamaan, torjumaan ja tutkimaan viharikoksia. Kaikilla poliisilaitoksilla on poliisin sekä sosiaali-, terveys- ja nuorisopalvelujen ammattilaisista koostuva niin sanottu *ankkuriryhmä*, jonka tehtävänä on edistää nuorten hyvinvointia ja ehkäistä rikollisuutta varhaisessa vaiheessa. Ankkuriryhmät voivat käsitellä myös lähisuhdeväkivaltatapauksia.

88. Vuodesta 2015 oikeusministeriö koordinoi *kansallista syrjinnän seurantajärjestelmää*. Viranomaisista, järjestöistä ja muista tahoista koostuva syrjinnän seurantaryhmä on raportointijakson aikana hankkinut lasten ja nuorten kokemia syrjintää käsittelevän tutkimuksen sekä kerännyt tietoa eri väestöryhmiin kuuluvien lasten syrjintäkokemuksista.

89. Vuosina 2007–2015 toteutettiin *Yhdenvertaisuus etusijalle (YES)* -hanke eri toimijoiden yhteistyönä. Osana hanketta teetettiin tutkimus 10–17-vuotiaiden vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten syrjintäkokemuksista. Tutkimus, samoin kuin Kouluterveyskysely (2017) ja Nuorisobarometri (2014), osoittaa, että syrjintäkokemukset lasten ja nuorten arjessa ovat varsin yleisiä.

90. Rasismin ja syrjinnän vastaisia toimia tuettiin laajasti osana LANUKE-ohjelmaa. Se korosti maahanmuuttajien sekä saamelaiden ja romanien tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä.

91. Vähemmistövaltuutetun selvitys (2014) osoitti, että romanit kokevat syrjintää kaikilla elämäntilanteilla huomattavan usein ja enemmän kuin somali- tai venäläistäustaiset henkilöt. Toisen selvityksen (2016) mukaan romanien kokema vihapuhe tai häirintä oli tavallisesti sanallista loukkaamista, ahdistelua, nöyryyttämistä tai nimittelyä. Erityisen huolestuttavaa on syrjinnän esiintyminen julkisilla paikoilla, palvelutilanteissa ja lasten läsnä ollessa. Myös romanilasten kokemuksia on käsitelty, esimerkiksi lapsiasiainvaltuutetun julkaisussa *Enemmän samanlaisia kuin erilaisia*.

92. Romanilasten asemaa pyrittiin parantamaan *romanipoliittisella ohjelmalla* (2010-2017). Ohjelma paransi tietoisuutta ja koordinaatiota valtakunnallisella tasolla. Huomattavaa edistystä tapahtui opetussektorilla ja varhaiskasvatuksessa. Toimeenpano paikallisella tasolla oli haasteellista. Suomi osallistuu Euroopan komission vuosittaiseen romanipoliittisten ohjelmien raportointiin. Toimeenpanoa seurattiin ja arvioitiin myös kansallisesti.

93. *Toisessa romanipoliittisessa ohjelmassa* (2018–2022) lapsen oikeudet on huomioitu läpileikkaavasti. Lapsille on kohdennettu opetuksen ja varhaiskasvatuksen toimenpiteitä ja lasten kohtaama syrjintä on huomioitu. Merkittävin toimenpiteistä on romaninuorten osallisuuden vahvistamiseen tähtäävän poikkihallinnollisen voimaannuttamis- ja vaikuttamisohjelman laatiminen romanilasten ja -nuorten sekä lapsi- ja nuorisotyön ammattilaisten asiantuntijoiden yhteistyönä. Tähän mennessä Romaniasiain neuvottelukunta on järjestänyt keväällä 2019 kolme alueellista tapahtumaa, jotka on suunnattu romaninuorille (15–29 v).

94. Vuosina 2017 ja 2018 toteutettu hanke loi toimintamallin kansalliselle romaniasioiden osaamiskeskukseen.

95. Vuosina 2008–2015 romanioppilaiden perusopetusta tuettiin myöntämällä kunnille sitä varten valtionavustusta yhteensä 2,5 miljoonaa euroa. Noin 80 % peruskouluikäisistä romanioppilaista osallistui tähän opetukseen. Noin kuudesosalta romanioppilaista jäi saamatta peruskoulun päästötodistus, kun vastaava osuus kaikista saman ikäryhmän peruskoululaisista oli 2,6 % (2016). Nuorten miesten tilanne on selvästi nuorten naisten tilannetta heikompi.

Romanilasten kannalta tärkeitä ovat olleet esiopetuksen pakollisuus ja perusopetuksen kolmiportainen tuki, joka on katkaissut sukupolvien välisen erityisopetuksen ketjun.

96. LAPE-ohjelmassa tarkasteltiin vuonna 2017 romaniperheille tarkoitettuja palveluja. Ohjelman raportin mukaan romanilasten ja -nuorten mahdollisuuksia osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi olisi lisättävä niin paikallisesti, alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. LAPE-ohjelman yhteydessä pyrittiin parantamaan romaniasioiden hoitoa alue- ja paikallistasolla. Tietoisuutta romanikulttuurista olisi lisättävä muun muassa palkkaamalla romanitaustaista henkilöstöä varhaiskasvatukseen, kouluihin, nuorisotyöhön sekä sosiaali- ja perhetyöhön. Raportissa korostetaan viestintäroolia.

97. Vuosina 2014–2020 Suomen rakennerahasto-ohjelmasta rahoitetaan hankkeita, joiden painopisteenä on romaniperheiden osallisuuden edistäminen. Lisäksi Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (STEA) rahoittaa vuosittain useita vanhemmuuden tukemiseen keskittyviä hankkeita.

98. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kotouttamista on edistetty *valtion kotouttamisohjelmien* (2012–2015, 2016–2019) mukaisesti. Ensimmäisen ohjelman painopisteenä olivat varhaiskasvatus ja koulutus lasten ja nuorten kotoutumisen edistämiseksi. Nykyisessä ohjelmassa korostetaan opettajien tukemista, perusopetuksen valmistavan opetuksen kehittämistä ja lapsia kotona hoitavien vanhempien kotoutumiskoulutusta sekä yksin maahan tulleiden lasten perhehoidon kehittämistä.⁵

99. LAPE-ohjelmassa paneuduttiin myös turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttoon liittyviin asioihin. Tavoitteena oli vahvistaa lapsilähtöistä, poikkihallinnollista yhteistyötä yli sektorirajojen sekä uudistaa lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten maahanmuuttoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvää osaamista.

100. Vuonna 2011 kansalaisuuslakiin lisättiin kohta, jolla kannustetaan maahanmuuttajia aktiiviseen suomen tai ruotsin kielen opiskeluun. Vanhempien kielitaidon hankkimisen katsottiin parantavan lasten asemaa. Kaikkien perheenjäsenten kielitaidon edistämällä voidaan vähentää toisen sukupolven syrjäytymisriskiä.

101. *Vammaispoliittinen ohjelma* (2010–2015) huomioitiin erityisesti vammaiset lapset ja nuoret, heidän vanhempansa sekä vammaisten henkilöiden vanhemmuus. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 33.1 artiklassa tarkoitettu *vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta* vuosille 2018-2019 laatimassa toimintaohjelmassa yleissopimuksen täytäntöönpanosta vammaiset lapset otetaan huomioon läpileikkaavasti.

102. Saamelaisien kokema syrjintä ilmenee tyypillisesti vaikeasti havaittavana rakenteellisena syrjintänä ja koskee ennen kaikkea saamenkielisten palvelujen järjestämistä ja resursointia. Saamelaisiin kohdistuva syrjintä. Oikeusministeriön selvityksen mukaan saamelaisiin kohdistuu myös vihapuhetta erityisesti internetissä.

103. Tässä raportissa esitetyt lukuisat lainsäädännölliset, hallinnolliset, koulutukselliset ja kulttuuriin liittyvät käytännön tason uudistukset ja hankkeet perustuvat osittain Durbanin julistuksen ja toimintaohjelman täytäntöönpanoon ja seurantaan Suomessa.

104. Ahvenanmaan maakunnan hallitus hyväksyi 2017 vammaispoliittisen toimenpideohjelman (2017–2020). Hallituksen kotouttamisohjelman (2012-2015) painopistealueisiin kuuluu

⁵ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79156>.

maahanmuuttajien lasten ja heidän perheidensä tukeminen sekä tietoisuuden lisääminen ja nollatoleranssi rasismien suhteen. Hallitus on yhteistyössä Punaisen Ristin ja Maarianhaminan kaupungin kanssa tuottanut aineistoa helpottamaan kotoutumista ahvenanmaalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsen edun periaate (kohta 28)

105. Uudistettuun sosiaalihuoltolakiin sisällytettiin säännös lapsen edun huomioimisesta kaikessa sosiaalihuollon lapsia koskevissa toimissa: lasten kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

106. Uusi varhaiskasvatustalaki korostaa lapsen etua. Uudistetun lain mukaan kuntien on otettava lapsen etu huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja järjestettäessä. Myös uusissa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa todetaan, että lapsen edun ensisijaisuus on otettava huomioon varhaiskasvatuksessa ja oppilashuollossa.

107. Myös muu uusi lainsäädäntö, kuten uudistettu laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, parantaa lapsen edun toteutumista sekä lapsen asemaa ja oikeuksia. Lainmuutokset vaikuttavat lapsiin sekä suoraan että välillisesti perhevaikutusten kautta. Myös esimerkiksi uuden isyyslain tarkoituksena on edistää lapsen edun toteutumista. Samoin äitiyslailalla pyritään turvaamaan lapsen etu.

108. LAPE-ohjelman läpileikkaavana periaatteena oli lapsen etu. Lapsen edun toteutumista edistettiin kehittämällä sijaishuollon palveluja siten, että lapsia kuullaan aiempaa vahvemmin. Kuulemisen tapoja ja kanavia kehitetään, jotta myös erityisryhmät (kuten vammaiset ja maahanmuuttajat) saavat paremmin äänensä kuuluviin. Lisäksi tähän liittyvä tutkimus- ja kehitysprojekti (2019-2021) on käynnistetty.

Lapsen mielipiteiden huomioon ottaminen (kohdat 7 ja 30)

109. Lapsen mielipiteiden huomioon ottamista säännellään eri laeilla, kulloiseenkin asiahyteyteen mukauttaen.

110. Uusi sosiaalihuoltolaki velvoittaa kiinnittämään erityistä huomiota lasten ja nuorten mielipiteisiin ja toivomuksiin. Lisäksi lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa.

111. Lastensuojelulaila lasten osallistumista on vahvistettu velvoittamalla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä tapaamaan lasta henkilökohtaisesti riittävän usein.

112. Uudistetussa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on aiempaa yksityiskohtaisemmat säännökset lapsen kuulemisesta. Kun oikeudenkäyntiä varten laaditaan tuomioistuimelle kartoitus lapsen olosuhteista, lasta kuulevat tavallisesti sosiaaliviranomaiset. Uudistettu laki parantaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi myös oikeudenkäynnissä. Lasta voidaan

kuulla istuntosalin ulkopuolella lapsiystävällisessä paikassa, ja kuulemisessa voi avustaa asiantuntija, kuten psykologi tai sosiaalityöntekijä.

113. Ulkomaalaislaissa on säännökset huomion kiinnittämisestä lapsen etuun ja hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin sekä lapsen kuulemisesta ja hänen mielipiteensä huomioon ottamisesta.

114. Uuden isyyslain mukaan 15 vuotta täyttänyt lapsi voi keskeyttää isyyden selvittämisen, estää isyyden vahvistamisen tunnustamisen perusteella ja käyttää puhevaltaansa. Myös 15 vuotta nuoremman lapsen mielipiteillä on merkitystä arvioitaessa lapsen etua, esimerkiksi silloin, kun isyyden selvittäminen keskeytetään lastenvalvojan päätöksellä tai lapselle määrätään edunvalvoja isyyden kumoamista varten.

115. Vuoden 2011 esitutkintalain mukaan alle 18-vuotiasta on esitutkinnassa kohdeltava hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla ja häneen kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Poliisia on ohjeistettu toimimaan lasten kanssa. Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja tietyissä tapauksissa. Lisäksi laissa ovat säännökset vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa ja sosiaaliviranomaisten edustajan osallistumisesta kuulusteluun.

116. Tuomioistuin voi määrätä suullisen käsittelyn toimitettavaksi yleisön läsnä olematta, kun kuultavana on lapsi. Lasta voidaan kuulla tuomioistuimessa myös videoyhteyden avulla tai rikoksesta syytetyn olematta läsnä istuntosalissa. Vuonna 2016 mahdollisuus käyttää esitutkinnassa tehtyjä videotallenteita todistusaineistona oikeudenkäynnissä laajennettiin koskemaan erityistä suojelua tarvitsevia 15–17-vuotiaita lapsiuhreja ja 15–17-vuotiaita seksuaalirikosten uhreja, jotka eivät tahdo olla läsnä oikeuskäsittelyssä. Jo aiemmin oli mahdollista käyttää videoita alle 15-vuotiaan lapsen esitutkintakertomusta todistusaineistona oikeudenkäynnissä.

117. Varhaiskasvatuslakiin lisättiin vuonna 2015 lasten sekä lasten vanhempien ja muiden huoltajien osallisuutta ja vaikuttamista koskeva säännös, jolla korostettiin heidän mahdollisuuksiaan osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

118. Uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2013) velvoittaa ottamaan huomioon opiskelijan omat toivomukset ja mielipiteet tietyin edellytyksin sekä antaa tietyin edellytyksin alaikäiselle oikeuden kieltää huoltajaansa osallistumasta opiskeluhuoltoasian käsittelyyn samoin kuin opiskelijalle kieltää antamasta itseään koskevia salassa pidettäviä tietoja huoltajalleen.

119. Uuden oppilasneuvostoja koskevan lain (2014) mukaan kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on oltava oppilasneuvosto, jota on kuultava ennen oppilaita koskevien päätösten tekemistä.

120. Uudessa paikallishallintolaissa (2017) säädettiin nuorisoneuvostojen pakollisuudesta kunnissa. Ikärajaa kunnan kansanäänestystä koskevan aloitteen tekemiselle alennettiin 18:sta 15 vuoteen.

121. Tammikuussa 2019 oikeusministeriö aloitti pilottihankkeen, jonka avulla arvioidaan alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisoikeuden toteutumista käyttämällä Euroopan neuvoston lasten osallistumisen arviointityökalua. Hanke toteutetaan yhteistyössä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

122. Romanilapsia ja nuoria on kuultu kohdistetusti Etelä-Suomen aluehallintoviraston yhteistyössä pääkaupunkiseudun suurten kaupunkien nuorisotoimien ja romanijärjestöjen kanssa järjestämissä kuulemistilaisuuksissa vuosina 2014 ja 2015, valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan ja Lapsiasiainvaltuutetun kuulemistilaisuudessa vuonna 2017.

123. Järjestöjen mukaan lapsen mielipiteen huomioon ottaminen ei toteudu vielä riittävästi eikä yhdenvertaisesti eri lapsiryhmien osalta. Erityistä huomioita kiinnitettiin lapsen suostumukseen intersukupuolisten lasten hoidossa.

3. KANSALAIKKEUDET JA VAPAUDET

124. LANUKE-ohjelman päätavoitteena oli vahvistaa lasten ja nuorten aktiivista kansalaisuutta. Nuorisolaki uudistettiin vuonna 2017 nuorten osallistumismahdollisuuksien parantamiseksi. Myös nuorisolain mukaisesti laadittu VANUPO-ohjelma tukee nuorten aktiivisen kansalaisuuden vahvistamista.

125. Vuoden 2012 kuvaohjelman laki rajoittaa kuvaohjelmien tarjoamista lasten suojelemiseksi. Televisiotoiminnan harjoittajalla on velvollisuus huolehtia siitä, että lapsen kehitykselle haitallisia ohjelmia ei tarjota sellaiseen aikaan, jolloin lapset tavallisesti katsovat televisiota. Televisioyhtiöt ovat solmineet keskinäisen vapaaehtoisen sopimuksen, jolla sitoudutaan lähettämään haitalliset ohjelmat tiettyjen kellonaikojen jälkeen.

4. LAPSIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA

Lasten hyväksikäyttö ja laiminlyöminen (kohta 38)

126. Parisuhdeväkivaltaa ja lasten kaltoin kohtelua kartoitetaan lastenneuvolan ja kouluterveydenhuollon määräaikaissä terveystarkastuksissa. Palvelut tavoittavat lähes kaikki lapset perheineen. Lapsiin kohdistuvan kaltoin kohtelun osalta neuvolahenkilöstöä on ohjeistettu toimimaan heti ja tekemään moniammatillista yhteistyötä. Järjestöt huomauttavat, että alle yksi prosentti lastensuojeluilmoituksista oli neuvoloiden tai kouluterveydenhuollon tekemiä.

127. Valtakunnallisessa äitiys- ja lastenneuvolan sekä kouluterveydenhuollon seurannassa (2016) selvitettiin erityisen tuen tarpeen tunnistamisen käytänteitä terveyskeskuksissa kuritusväkivallan, parisuhdeväkivallan ja lapsen hoivan ja huolenpidon laiminlyönnin tilanteissa. Noin 60 %:ssa terveyskeskuksista on toimintamalli parisuhdeväkivaltatilanteisiin, reilussa kolmasosassa kuritusväkivaltatilanteisiin ja vajaassa puolessa lapsen pahoinpitelylle altistumisen tai hoivan ja huolenpidon laiminlyönnin tilanteisiin puuttumiseen. Yli puolessa terveyskeskuksista on monialainen yhteistyömalli perheväkivaltatilanteisiin. Lähes kaikissa terveyskeskuksissa käytetään parisuhdeväkivallan tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa ja asiaan puuttumisessa THL:n laatimaa lomaketta.

128. Turvakotitoiminnan rahoitus on noussut merkittävästi. Rahoitus siirrettiin kunnilta valtion vastuulle vuonna 2015. Vuoden 2018 loppuun mennessä Suomessa on 27 turvakotia ja 179 perhepaikkaa eli paikkaa aikuiselle ja tämän mukana oleville alaikäisille lapsille. Vuonna 2015 turvakoteja oli 19 ja perhepaikkoja 114. Vuosina 2016 ja 2017 turvakotien työntekijöille järjestettiin koulutuksia koskien väkivallalle altistuneiden lapsien kanssa työskentelyä.

129. THL kerää vuosittain tietoa turvakotien asiakkaista. Vuonna 2016 turvakotien asiakkaista (3 535) noin puolet oli lapsia. Turvakotien asiakkaista suurin ikäryhmä oli alle neljävuotiaat lapset,

joita oli 19 % kaikista turvakotien asiakkaista. Vuonna 2016 yleisin koettu väkivallan muoto lapsilla oli väkivallalle altistuminen, (53 % lapsista). Henkistä väkivaltaa oli kokenut 22 % turvakotien lapsiasiakkaista ja fyysistä väkivaltaa 10 %.

130. THL toteuttaa hanketta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sekä poliisin osaamisen ja tietoisuuden lisäämiseksi kotiväkivallasta ja turvakotipalveluista.

131. Kouluterveyskysely sisältää kysymyksiä kiusaamisesta, koetusta ja perheessä altistetusta väkivallasta, seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta sekä syrjinnästä. Vuonna 2019 Kouluterveyskyselyyn lisättiin lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia mittaava osa. Tavoitteena on luoda pysyvä lasten ja nuorten väkivalta-, rikos- ja kiusaamiskokemusten seuranta, joka perustuu lasten ja nuorten raportoimiin kokemuksiin. Myös LTH-tutkimuksessa kysytään lapsiin kohdistetusta väkivallasta (kiusaaminen, suhtautuminen lapsen fyysiseen kurittamiseen, parisuhdeväkivalta, lapseen kohdistuva kaltoinkohtelu ja väkivalta, sekä avun ja tuen saaminen).

132. Uudistettu *laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta* sisältää nimenomaisen velvoitteen suojella lasta väkivallalta. Lisäksi jo aiemmin tehty väkivallalta on otettava huomioon päätettäessä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Laki velvoittaa myös toteuttamaan tapaamiset valvottuina tai tuettuina, jos valvonta tai tuki on tarpeen lapsen edun varmistamiseksi. Koulutusta uudistuksesta, kuten velvoitteesta ottaa huomioon aiempi väkivalta, järjestetään esimerkiksi tuomareille, asianajajille ja sosiaalityöntekijöille syys-lokakuussa 2019.

133. Vuoden 2011 alussa läheisiin kohdistuvista pienistä hyökkäyksistä asetettiin virallisten syytteiden alaisuuteen. Muutos lisäsi ilmoitettujen pahoinpitelyjen määrää huomattavasti.

134. Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus). Vuosille 2018-2021 laaditussa ensimmäisessä toimeenpanosuunnitelmassa suunnataan toimenpiteitä erityisesti väkivallan ehkäisyyn sekä haavoittuvassa asemassa olevien uhrien suojeluun.

Yhdistyneiden kansakuntien lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevan selvityksen seuranta (kohta 39)

135. THL koordinoi vuosiksi 2019–2025 laadittua ohjelmaa lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi sekä turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen ohjelmaa (tapaturmien ehkäisemiseksi).

136. Hallitus on hyväksynyt lastenasiointalo-mallin, jossa eri viranomaiset tekevät yhteistyötä epäiltäessä lapseen kohdistunutta rikosta. Mallia arvioitiin vuonna 2015. Nykyinen hallitus aikoo edistää mallin laajentamista. THL koordinoi mallin laadintaa.

137. THL koordinoi Lastensuojelun tutkimusverkostoa sekä Lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkija- ja kehittäjäverkostoa.

138. THL on yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa kehittänyt työmenetelmän turvallisuuden ja turvattomuuden puheeksi ottamiseksi lasten kanssa. Työmenetelmää pilotoitiin kolmella paikkakunnalla vuosina 2017–2018.

139. Poliisiammattikorkeakoulussa toteutettiin vuonna 2014 tutkimushanke lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista. Tutkimuksen mukaan lähipiiri on avainasemassa väkivaltakokemusten käsittelemisessä, mutta myös luotettavien ammattitahojen tunnettuus ja saavutettavuus ovat tärkeitä - väkivaltakokemuksista suuri osa tapahtuu lähimmässä piirissä.

Haitalliset käytännöt

140. Tyttöjen sukuelinten silpominen on rangaistavaa pahoinpitelyrikoksena. Myös erilaiset osallisuuden muodot ovat rangaistavia.

141. Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelman 2012–2021 lähtökohtana oli, että silpominen on kaikissa muodoissaan ihmisoikeusloukkaus. Loppuarvioinnin mukaan terveydenhuollon ammattilaiset tiesivät toimintaohjelman päätyttyä melko hyvin, mistä tyttöjen sukuelinten silpomisessa on kyse, mutta opetusalan ammattilaiset ja poliittiset päättäjät tunsivat asiaa vain osittain. Kaikki ammattihenkilöt toivoivat lisää koulutusta. Toimintaohjelma päivitettiin vuonna 2019 (*Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma*). Se sisältää suositukset toimenpiteistä silpomiskäytännön ehkäisemiseksi sekä silvottujen naisten ja tyttöjen tukemiseksi. Tietoa toimintaohjelmasta levitetään aktiivisesti.

142. Vuodesta 2012 sosiaali- ja terveysministeriö ja THL ovat vuosittain järjestäneet keskeisille tahoille tyttöjen ja naisen sukuelinten silpomista käsittelevän kokouksen. THL on julkaissut verkkosivuillaan tietopakettien silpomisen estämisestä. Lisäksi THL on julkaissut terveydenhuoltohenkilöstölle tarkoitettuja ohjeita silpomisen estämisestä ja järjestänyt koulutusta aiheesta eri puolilla maata.

143. Kaikilla lasten parissa työskentelevillä ammattihenkilöillä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus sosiaaliviranomaisille, jos herää epäily tytön joutumisesta ympärileikattavaksi. Kuntia, joissa on paljon maahanmuuttajataustaista väestöä, suositellaan tekemään yksityiskohtaiset suunnitelmat paikallisen ennaltaehkäisevän työn järjestämiseksi.

144. Suomessa ei ole poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen sallivaa tai kieltävää lakia. Korkeimman oikeuden linjauksen mukaan uskonnollinen ympärileikkaus ei ole rikos, jos se tehdään asianmukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2015 antaman ohjeen mukaan ei-lääketieteellinen ympärileikkaus voidaan tehdä alle 18-vuotiaalle pojalle tietyin edellytyksin. Ympärileikkauksen saa tehdä vain laillistettu lääkäri. Molempien huoltajien pitää antaa suostumuksensa ympärileikkaukseen. Ohjeesta on tehty vanhemmille suunnattu esite, joka on käännetty seitsemälle kielelle. Uskonnollisia poikien ympärileikkauksia tehdään vuosittain noin 400.

145. Pakkoavioliitto on rangaistavaa ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena. Rangaistavaa on paitsi varsinainen pakottaminen, myös henkilön luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen hänen saattamiseksi pakkoavioliittoon.

146. Vuonna 2017 julkaistun selvityksen mukaan viranomaisilla ei ole riittäviä valmiuksia vastata pakkoavioliittoihin liittyviin sosiaalisiin ja oikeudellisiin haasteisiin. Vuonna 2018 julkaistiin muistio, joka kokoaa päivitetyn tiedon koskien pakkoavioliittojen ehkäisyä ja torjumista, sekä tietoa viranomaisten jatkotoimenpiteistä.

Seksuaalinen riisto ja seksuaalinen hyväksikäyttö

147. Toimet raportoitu kohdan *Erityiset suojelutoimet* alla.

Ruumiillisen kurituksen kieltö (kohta 36)

148. Seurantatietojen mukaan kuritusväkivallan käyttö on Suomessa vähentynyt merkittävästi viimeisessä 20 vuodessa.

149. Yksi vuonna 2018 julkaistun *kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman* ja sen tavoite- ja toimenpidesuunnitelman pääteemoista on kuritusväkivallan ehkäisy. Toimenpidesuunnitelman toimenpiteet kohdistuvat erityisesti lapsen oikeuksiin, vanhemmuuden tukeen ja henkilökunnan koulutukseen.

150. Kansallisessa ohjauksessa kiinnitetään huomiota vanhemmuuden tukeen ja siihen liittyviin kasvatustaitoihin. Useita toimintamalleja, joilla pyritään vähentämään kuritusväkivaltaa esimerkiksi tunnetaitojen kehittämisen ja myönteisten kasvatusten menetelmien edistämisen avulla. Järjestöt ja THL ovat laatineet materiaaleja, joilla lisätään tietoa kuritusväkivallan haitallisuudesta.

151. Vuonna 2016 lapsi- ja perhejärjestöt toteuttivat kuritusväkivallan vastaisen Kasvatuspuntari-kampanjan, joka tavoitti yli miljoona katsojaa sosiaalisessa ja tavanomaisessa mediassa.

152. Istanbulin sopimus kattaa myös lapsiin kohdistuvan kurinpidollisen väkivallan.

Neuvovat puhelimet (kohta 62)

153. Kadonneita lapsia koskeva vihjepuhelin numerossa 116 000 otettiin käyttöön vuonna 2016. Istanbulin sopimuksen edellyttämällä tavalla Suomi on avannut maksuttoman ympärivuorokautisen puhelinlinjan kaikille väkivallan uhreille, myös lapsille.

154. Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) ylläpitää maksutonta Lasten ja nuorten puhelinta, joka on avoinna vuoden jokaisena päivänä. Tukea ja apua saa myös verkossa. MLL:n mukaan Lasten ja nuorten puhelimeen yhteyttä ottavat kokevat, että heiltä vaaditaan liikaa oma-aloitteisuutta avun hakemisessa.

155. Ahvenanmaalla alle 18-vuotiaat lapset voivat käyttää ruotsalaisen *Barnens rätt i samhället* (BRIS) -foorumien tukipuhelinpalvelua paikallispuhelimaksulla tai verkkokeskustelussa.

5. PERHEYPÄRISTÖ JA SIJAISHUOLTO

Perheypäristö (kohta 32)

Perheneuvonta ja päihdeongelmaiset perheet

156. Raskaana olevien ohjauksessa on omaksuttu nollalinja: alkoholinkäyttöä ei suositella lainkaan raskauden aikana.

157. Uuden sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulakiin tehtyjen muutosten avulla pyritään saamaan päihteitä käyttävät vanhemmat kuntouttaviksi aiempaa varhaisemmassa vaiheessa ja mahdollistamaan koko perheen kuntouttaminen, jos tämä tukimuoto sopii perheelle.

158. Raskaana olevalla henkilöllä on uuden sosiaalihuoltolain mukaan subjektiivinen oikeus saada välittömästi riittävät päihde- ja mielenterveyspalvelut. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on kykenemätön vastaamaan itsestään tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, on ammattilaisen viipymättä ilmoitettava sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä. Jos on ilmeistä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen, tulee ammattilaisen tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus.

159. Sosiaalihuoltolaissa on säädetty lapsen ja perheen aiempaa vahvemmassa oikeudesta saada tarpeenmukaisia sosiaalipalveluja, mukaan lukien perhetyö ja perheneuvonta. Lapsiperheellä on edellytysten täytyessä subjektiivinen oikeus kotipalveluun. Useimmissa kunnissa on kuitenkin edelleen vaikeaa saada kotipalveluita. Myös Yhden vanhemman perheiden liiton vuonna 2017 tekemässä tutkimuksessa 55 % vastaajista ei ollut tietoinen perheen subjektiivisesta oikeudesta kotipalveluihin.

160. Ahvenanmaalla hallituksen rahoittamassa *Folkhälsanin* nollatoleranssihankkeessa sekä yhteistyössä terveyden- ja sairaanhoidon lapsi- ja nuorisopsykiatrian yksikön ja *Folkhälsanin* kanssa järjestetään koulutusta 7–12-vuotiaiden lasten vanhemmille vanhemmuuden tuessa ja kasvatuksessa.

Vanhempien ohjaus ja huoltajuusriidat

161. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalihuollon viranomaisella on velvollisuus ohjata asiakas tarpeenmukaisten palveluiden piiriin, kuten perheneuvontapalveluihin. Vuonna 2015 myönnettiin lisärahoitusta perheasioiden sovitteluun liittyvien käytäntöjen kehittämiseen.

162. Osana LAPE-ohjelmaa vahvistetaan ja kehitetään laaja-alaisesti vanhemmuuden ja parisuhteen tukea sekä erotilanteen palveluita. Lapsen edun toteutumiseen erossa kiinnitetään erityistä huomiota.

163. Lapsenhuoltolain uudistuksella huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvien asioiden oikeuskäsittelyä nopeutetaan. Mahdollisuuksia sopia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sosiaaliviranomaisen vahvistamalla sopimuksella laajennetaan.

164. Vuodesta 2014 alkaen huoltoriitoja voidaan käsitellä käräjäoikeuksissa asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa oikeudenkäynnin sijasta. Sovittelu on osoittautunut erittäin tehokkaaksi.

165. Järjestöjen mukaan erotilanteessa saatavilla oleva tuki on edelleen riittämätöntä.

Perheestään erossa olevat lapset (kohdat 7 ja 34)

166. Uudistettu lastensuojelulaki esittelee monia parannuksia koskien perheestään erossa olevia lapsia. Laissa säädetään kiireellisestä avohuollon tukitoimesta, esimerkiksi avohuollon sijoituksesta tai tehostetusta perhetyöstä, vaihtoehtona kiireelliselle sijoitukselle. Ennen kuin yksin kodin ulkopuolelle, on arvioitava, olisiko lapsen edun mukaista sijoittaa hänet yhdessä hänen vanhempansa tai muun hänen hoidostaan vastaavan henkilön kanssa. Lisäksi kiireellisen sijoituksen ehtoja tiukennettiin.

167. LAPE-ohjelma siirsi painopisteen ennalta ehkäisevien ja varhaisen vaiheen tuki- ja hoitopalvelujen suuntaan sekä vähensi korjaavien palvelujen tarvetta. Ohjelmassa kehitettiin laajalti myös sijaishuoltoa, esimerkiksi lisäämällä perhehoitajille ja biologisille vanhemmille annettavaa tukea sijoituksen eri vaiheissa. Seurantaa kehitettiin.

168. LAPE-ohjelmassa sijaishuoltoa kehitetään laajasti, esimerkiksi tukemalla perhehoitajia ja biologisia vanhempia entistä enemmän sijoituksen eri vaiheissa. Sijaishuollon valvontaa kehitetään. *Kehitysvammaisten asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämisestä laadittu ohjelman* (2010–2015) (KEHAS) mukaan vammaisia lapsia ei sijoiteta laitokseen vaan ensisijaista on perheelle annettava tuki. Jollei se ole lapsen tarpeisiin nähden riittävää, vaihtoehtona on

perhehoito tai asuminen pienessä ryhmäkodissa, jonka lapsimäärä on rajoitettu. Hallituskaudella 2015–2019 perhehoitajien jaksamista tuettiin. Myös perhehoidon toimintamalleja kehitetään ja parannetaan perhehoidon käytäntöjen yhdenmukaisuutta maan eri osissa.

169. Valtion kotouttamisohjelman (2016-2019) mukaisesti Pelastakaa Lapsen ry:n hankkeessa kehitetään turvapaikanhakijoina tulleiden, ilman huoltajaa maassa olevien lasten perhehoitoa.

170. Kaksi maakuntaa kokeilee parhaillaan vertaisarviointia sijaishuollon seurannassa siten, että kokemusasiantuntijana toimiva nuori auttaa seurantaviranomaista keskittymään asioihin, jotka ovat olennaisia nuorten näkökulmasta.

171. THL on toteuttanut vuosina 2013–2015 Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeen. THL on jatkanut lastensuojelutoimien seurantaa ja vaikuttavuuden arviointia sekä asettanut kansallisen ryhmän monitieteisen lastensuojelututkimuksen vahvistamisen ja koordinaation tueksi.

172. Lisäksi on toteutettu lastensuojelun aiempia käytäntöjä koskeva tutkimushanke, ja vuonna 2016 hallitus esitti anteeksipyynnön kaikille lastensuojelun sijaishuollossa kaltoin kohdelluille. Järjestelmää aiotaan parantaa esimerkiksi LAPE-ohjelman avulla, jotta vastaava kaltoinkohtelu vältettäisiin tulevaisuudessa. LAPE-ohjelmassa kehitetään myös lasten ja perheiden hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita.

173. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvoinnista on saatu uutta tietoa kouluterveyskyselystä 2017. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyyn tuli osio, jossa kysyttiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten palvelukokemuksia heidän sijoituspaikassaan.

174. Myös Kuntaliitto on äskettäin julkaissut raportin koskien lasten hyvinvoinnin tilaa kunnissa.

175. Ahvenanmaan maakuntahallitus on tehnyt selvityksen sijaishuollon puutteista Ahvenanmaalla vuosina 1953–1971 (2015). Vuosina 2014–2018 maakuntahallitus rahoitti Pelastakaa Lapset ry:n toteuttamaa lastensuojelun kehittämisohjelmaa. Perhehoitajille on järjestetty koulutusta vuodesta 2016 alkaen.

176. Järjestöt katsovat, ettei sijaishuollossa olevien lasten oloja valvota ja seurata riittävän tehokkaasti. Perheen yhdistämisessä on puutteita.

Perheen yhdistäminen

177. Vuonna 2015 voimaan tulleilla ulkomaalaislainmuutoksilla helpotettiin perhesiteen perusteella myönnettävän oleskelulupahakemuksen jättämistä. Lainmuutos mahdollistaa hakemuksen jättämisen ulkoiselle palveluntarjoajalle. Hakemuksen on voinut marraskuusta 2016 tehdä myös sähköisessä asiointipalvelussa.

178. Samaan aikaan muutettiin kansainvälistä suojelua saavien hakijoiden perheenjäsenten oleskelulupahakemukset maksullisiksi. Näiden osalta oli aiemmin poikettu oleskelulupahakemusten maksullisuuden periaatteesta.

179. Vuonna 2016 ulkomaalaislakia muutettiin siten, että toimeentuloedellytys laajennettiin koskemaan myös kansainvälistä suojelua saavan henkilön perheenjäseniä niissäkin tilanteissa, joissa perhe on perustettu ennen perheenkokoajan saapumista Suomeen. Edellytyksestä poiketaan, jos perheenyhdistämishakemus tehdään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun perheenkokoaja on saanut tiedon pakolaisaseman myöntämisestä hänelle. Edellytyksestä voidaan poiketa myös lapsen

edun turvaamiseksi. Kansalaisjärjestöt ovat huolestuneista siitä, että toimeentuloedellytystä sovelletaan myös yksin maahan tulleisiin alaikäisiin.

180. Vuonna 2019 ulkomaalaislakia muutettiin Euroopan unionin tuomioistuimen asiassa C-550/16 antaman tuomion johdosta. Tuomion mukaan henkilö, joka on alle 18-vuotias jättäessään turvapaikkahakemuksen, katsotaan alaikäiseksi myös perheen yhdistämisprosessissa.

181. Vuonna 2013 kansainvälistä suojelua saaneiden lasten huoltajien perheen yhdistämiseen perustuvia myönteisiä päätöksiä oli yksi, vuonna 2014 tehtiin 10 myönteistä päätöstä, 2015 tehtiin 5, vuonna 2016 tehtiin 11,31 vuonna 2017 ja 33 vuonna 2018. Vuosien 2014 ja 2018 välisenä aikana 41 % päätöksistä, jotka koskivat perheen yhdistämistä, olivat positiivisia. Vastaavana aikana oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perusteella sai noin 2100 yksintullutta lasta.

182. Järjestöjen mukaan yksintulleiden lasten on hyvin vaikeaa saada ydinperheensä Suomeen.

Adoptio

183. Vuonna 2012 hyväksyttiin eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta ja saatettiin voimaan adoptiolain uudistus. Siinä säädetään mahdollisuudesta vahvistaa adoptiolapselle oikeus pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa adoption jälkeen. Sen päätavoite oli edistää lapsen edun toteutumista.

184. Vuonna 2011 Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE antoi lausunnon, jossa käsiteltiin sijaissynnytyshoitojen eettisiä ja oikeudellisia kysymyksiä kansallisesti ja kansainvälisesti sekä kuvattiin eri sääntelyvaihtoehtoja.

Vankien lapset

185. Alle kaksivuotias lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhempansa luo vankilan perheosastolle. Alle kolmivuotiaan lapsen sijoitus voi jatkua perheosastolla, jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii.

186. 1.4.2019 vankilassa oli vankivanhemman mukana 7 lasta. Vankilan ulkopuolella olevista vankien lapsista ei ole tarkkaa lukumäärätietoa, sillä vankien lapsien tietoja ei kerätä suoraan lain nojalla. Vankitietorekisterin mukaan vuoden 2018 alussa kirjoilla olleilla 2 884 vangilla oli 2 490 alle 18-vuotiasta lasta ja huollettavien lukumäärä oli 2 475.

187. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset ovat vuodelta 2013 ja ne päivitettiin vuonna 2018. Valmistelu pohjana käytettiin yleissopimusta. Rikosseuraamuslaitoksen sosiaalityössä käytetään *Lapset puheeksi* -menetelmää ja vangeille järjestetään perheleirejä. Kriminaalihuollon tukisäätiö ja vankilat ovat järjestäneet ryhmämuotoisia vanhemmuuden teemaa käsitteleviä ryhmiä. Tuoreimpana yhteistyömuotona on *Vanhempi vankilan portilla* -hanke yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa.

6. VAMMAISUUS, PERUSTERVEYDENHUOLTO JA HYVINVOINTI

Vammaiset lapset (kohta 41)

188. Vammaispalveluja koskeva lainsäädäntö soveltuu myös lapsiin. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehty yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja vahvistavat lasten palveluja. Lisäksi

LAPE otti kantaa vammaisten lasten sekä heidän perheidensä tasavertaiseen oikeuteen saada palveluita.

189. Vaikeavammaisella lapsella on vammaispalvelulain nojalla subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun, mikäli hän tarvitsee sitä tavanomaiseen elämään liittyvissä toimissa, joista ei vamman tai sairauden vuoksi itse selviä. Tarkoituksena on mahdollistaa yhdenvertainen osallisuus yhteiskunnassa. Avun edellytyksenä on ja se määrään vaikuttaa avun tarve ja sen määrittely. Tämä rajaa osan nuorimmista vammaisista lapsista ulkopuolelle, koska heidän kohdallaan on kyse pääasiassa lapsen huoltajille kuuluvasta hoivasta ja huolenpidosta. Tätä palvelua saavien lasten määrä on noussut; vuonna 2017 1 305 lasta sai henkilökohtaista apua. Erityislasten opetusavustajia ei laskettu mukaan näihin lukuihin. Järjestöjen mukaan apua koskevat edellytykset ovat vaikuttaneet siihen, että vammaisten lasten on ollut vaikea saada henkilökohtaista apua.

190. Vammaisuudesta annetun lain mukaan vaikea vammainen lapsi on tietyin edellytyksin oikeutettu myös kuljetukseen ja saattajaan. Vuonna 2017 kunnat järjestivät nämä palvelut 2 472 lapselle. Kuljetus peruskoulutukseen järjestetään peruskoululain nojalla.

191. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetun lain mukaan lapsella on oikeus tulkkauspalveluun, jos hänellä on kuulonäkövamma, kuulovamma tai puhevamma. Lisäksi edellytyksenä on, että lapsi kykenee ilmaisemaan omaa tahtoaan tulkkauksen avulla ja hänellä on käytössään jokin toimiva kommunikointikeino. Vuonna 2017, 466 lasta (0-15 vuotta) olivat oikeutettuja tulkkauspalveluun. 16-24-vuotiaiden vastaava luku oli 550.

192. Lakiin Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista on tehty useita muutoksia tarkoituksena tehostaa vammaisten ja toimintakyvyltään heikentyneiden lasten ja nuorten pääsyä lääkinnälliseen ja ammatilliseen kuntoutukseen.

193. Uuden sosiaalihuoltolain mukainen oikeus kotipalveluun kuuluu myös vammaisten lasten perheille. Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle on tehtävä kokonaisvaltainen suunnitelma tarvittavien sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä sekä nimettävä henkilökohtainen sosiaalityöntekijä.

194. Jos lapsen vamman tai sairauden vuoksi on ilmeistä, ettei perusopetuksen tavoitteita voida saavuttaa yhdeksässä vuodessa, pakollinen opetus aloitetaan jo 6 vuoden iässä ja sitä jatketaan 11 vuoden ajan (laajennettu oppivelvollisuus). Vaikeimmin kehitysvammaisten, muutoin vammaisten tai vakavasti sairaiden oppilaiden opetus voidaan järjestää toimintaperusteisesti oppiaineperusteisen opetuksen sijasta.

195. Lisäksi vammaisilla tai muutoin erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumiseksi tarvittavat apuvälineet sekä esimerkiksi tulkkaus- ja avustajapalvelut ja näihin liittyvät apuvälineet.

196. Uuden yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä kohtuulliset mukautukset, jotta vammainen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta ja työtä.

197. Vuonna 2017 annettiin uusi asetus rakennusten esteettömyydestä. Rakennusten esteettömyyttä koskevia kattavia arvioita ei ole saatavilla. Kaikissa uusissa rakennuksissa toteutetaan perustason esteettömyysratkaisut, mutta ne eivät aina takaa kaikille käyttäjille yhdenvertaisia toimintamahdollisuuksia. Kuuntelu- ja näköympäristön esteettömyyttä on edelleen

kehittävä. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) myöntää valtion varoista avustuksia uusien hissien asentamista ja liikkumisen esteiden poistamista varten.

198. KEHAS-ohjelman pitkän aikavälin tavoitteena oli, ettei vuoden 2020 jälkeen kukaan enää asuisi laitoksessa. Vuoden 2009 lopusta vuoden 2014 loppuun mennessä pitkäaikaisesti laitoksissa asuvien alle 18-vuotiaiden määrä väheni kuitenkin vain 10 henkilön verran. Vuoden 2017 lopussa 0–17-vuotiaita lapsia asui pitkäaikaisesti kehitysvammalaitoksissa 110 henkeä (21 vähemmän kuin vuonna 2016). Ohjelman loppuraportin mukaan on tärkeää kehittää palveluja, myös perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi.

199. Vuonna 2015 asetettiin vaativan erityisen tuen kehittämisryhmä tuottamaan määrällistä ja laadullista tietoa, selvittämään erilaisten poikkeavien opetusjärjestelyiden laajuutta ja toimintatapoja sekä kehittämään erityistä tukea tarvitseville oppilaille joustavaa koulupolkua ja sen nivelvaiheita varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Syksyllä 2017 ryhmä teki 12 kehittämisehdotusta.

200. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyssä otettiin vammaisuus huomioon ensimmäistä kertaa. Kysely osoitti muun muassa, että vammaisia lapsia ja nuoria kiusataan useammin kuin muita ja että he kokevat, etteivät saa riittävästi tukea oppilashuollosta.

201. Lapsiasiavaltuutettu on julkaissut vuonna 2012 selvityksen, jossa on selvitetty kuurojen ja huonokuuloisten lasten omia kokemuksia ja näkemyksiä hyvinvoinnistaan sekä oikeuksiensa toteutumisesta.

202. Ahvenanmaan maakuntahallitus seurasi vuonna 2014 maakunnan kuntien järjestämiä henkilökohtaisen avun palveluja ja antoi sosiaalityöntekijöille niihin liittyvää koulutusta.

203. Saamelaiskäräjien mukaan saamenkielisissä koulu- ja varhaiskasvatuspalveluissa kyky huomioida vammaiset yhdenvertaisina toisten kanssa on heikko tai puuttuu kokonaan. Saamelaiskulttuurin huomioon ottaviin vammaispalveluihin ei kiinnitetä huomiota.

204. Kansalaisjärjestöjen mukaan muun muassa kuljetus- ja tulkkauspalvelujen hankintamenettelyn ongelmia on pyritty käsittelemään tiedottamalla asiasta. Henkilökohtaisen avun palvelutarjonta lapsille ei ole juurikaan lisääntynyt sen jälkeen, kun uusi lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 2009.

Terveys ja terveysterveyst (kohta 43)

205. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin yhdenvertaisuutta pystytään nyt seuraamaan aiempaa paremmin, kun vuoden 2017 Kouluterveyskyselyyn sisällytettiin taustatekijöinä maahanmuuttajatausta, vammaisuus ja asuinpaikka (esim. sijoitus kodin ulkopuolelle).

206. Uusi terveydenhuoltolaki tuli voimaan 2010. Laissa säädetään raskaana olevien naisten, lasta odottavien perheiden sekä lasten ja heidän perheiden neuvolapalveluista, lasten kouluterveydenhuollosta sekä peruskoulun jälkeisessä koulutuksessa olevien nuorten opiskeluterveydenhuollosta.

207. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta tuli voimaan 2009 ja päivitettyä 2011. Asetuksella varmistetaan, että lasta odottavien naisten ja perheiden, lasten, lapsiperheiden ja opiskelijoiden terveysneuvonta ja terveystarkastukset ovat suunnitelmallisia, tasoltaan yhtenäisiä ja yksilöiden ja väestön tarpeet huomioon ottavia.

208. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki voimaan vuonna 2014. Oikeus opiskeluhooltoon kaikkine (psykologi- ja kuraattoripalveluihin) laajennettiin koskemaan toisen asteen opiskelijoita. Laki korostaa yhteisöllisen ja ehkäisevän työn merkitystä koulun ensisijaisena toimintatapana. Yhteisöllisen opiskeluhoollon toteuttamiseen osallistuvat kaikki kouluyhteisössä työskentelevät aikuiset. Yhteisöllistä opiskeluhoolltoa toteutetaan koulukohtaisen opiskeluhoolltosuunnitelman mukaisesti. Opiskeluhoolltoa kehittää ja arvioi koulukohtainen opiskeluhoolltoryhmä. Lisäksi opiskelijalla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhoolltoon, johon kuuluu opiskelijalle annettavien palvelujen lisäksi monialaisen asiantuntijaryhmän tuki. Oppilashuolltoa toteutetaan yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajansa kanssa ottaen huomioon oppilaan ikä ja kehitystaso. Huoltajalla ei ole oikeutta kieltää alaikäistä oppilasta käyttämästä oppilashuollon palveluja.

209. Palveluiden tilannetta, saatavuutta ja laatua seurataan sekä alueellisella että paikallisella tasolla säännöllisesti. Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi selvityksen eduskunnalle lainsäädännönmuutosten toimeenpanosta 2018. Järjestöt kuitenkin huomauttavat, että uuden lainsäädännön implementoinnissa on haasteita.

210. Vuonna 2010 lakisäätöiset oppilaitosympäristön terveellisyden tarkastukset laajennettiin koskemaan yhteisön hyvinvointia, ja tarkastusten tukemiseksi on luonnosteltu toimintamalli. Tarkastusten laatua on parannettu, ja yhteisön hyvinvointia arvioidaan aiempaa kattavammin.

211. Terveyden- ja sairaanhoidosta annetun maakuntalain mukaan Ahvenanmaan terveyden- ja sairaanhoidon on järjestettävä neuvontaa raskaana oleville naisille ja lasta odottaville perheille sekä oppivelvollisuusikää nuoremmille lapsille ja heidän perheilleen. Laissa säädetään kouluterveydenhuollon ja opiskelijaterveydenhuollon järjestämisestä, ml. mielenterveyspalvelut. Vuonna 2015 maakunnan hallitus myönsi maakunnan terveyden- ja sairaanhoidon perusterveydenhuoltoon määrärahat psykologin virkaan alle kouluikäisiä lapsia varten.

Mielenterveys (kohta 45)

212. Vuosina 2012–2015 lasten mielenterveystyötä kehitettiin sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman yhteydessä. Kattavat lasten terveystarkastukset mahdollistavat ongelmien tunnistamisen aiempaa paremmin, ja lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalveluihin on helpottunut.

213. THL:n selvityksen (2015) mukaan nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuus opiskeluhoollollossa sekä palvelujen henkilöresurssien määrä ovat kehittyneet myönteisesti. THL:n raportin (2018) mukaan perusterveydenhuollollossa ei kuitenkaan kyetä antamaan mielenterveysongelmista kärsiville lapsille riittävää tukea ja apua ja palveluja, vaan heidät ohjataan erityisterveydenhuollon piiriin.

214. Opiskeluterveydenhuollon henkilöstölle on laadittu opas, joka ohjaa käyttämään mielenterveys- ja päihdetyön menetelmiä. Vastaavaa ohjeistusta laaditaan kouluterveydenhuoltoon sekä työn ja opiskelun ulkopuolella olevien nuorten mielenterveys- ja päihdetyöhön.

215. LAPE-ohjelma uudisti valtakunnan laajuisesti lasten ja perheiden mielenterveyspalvelut asiakaslähtöisyyden ja palveluiden integraation periaattein ja vahvisti matalan kynnyksen mielenterveyspalveluita, palveluiden vaikuttavuutta ja siirrettiin painopistettä ehkäiseviin sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluihin. Lastenpsykiatrian erikoissairanhoidon palveluita vietiin perustasolle varhaisemmin toteutuvan hoidon mahdollistamiseksi.

216. ADHD:n ja ADD:n hoidosta on annettu ns. Käypä hoito -suositus, joka ohjaa potilaiden kokonaisvaltaista hoitoa, mukaan lukien psykiatrista ja psykologista hoitoa, sosiaalisia tukitoimia, diagnoosin huomioimista kouluissa ja päiväkodeissa sekä lääkitystä. Kouluterveydenhuollossa toimiville lääkäreille annetaan koulutusta ADHD:n ja ADD:n osalta ja perusterveydenhuollossa on saatavilla lastentautien erikoislääkäreiden palveluita. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira on laatinut ohjeistuksen ADHD-lääkityksen määräämisestä. Stimulanttilääkityksen käyttömääriä seurataan.

217. Maakunnan hallituksen ohjelman mukaan lasten ja nuorten terveys ja henkinen hyvinvointi asetetaan etusijalle. Painopiste asetetaan terveyttä edistävään ja sairauksia ennalta ehkäisevään työhön.

Rintaruokinta (kohta 47)

218. *Kansallinen imetyksen edistämisen toimintaohjelma* on uudistettu vuosille 2018-2020. Toimintaohjelma nojaa vahvasti WHO:n suosituksiin ja kansainväliseen tutkimusnäyttöön. Samalla huomioidaan myös tärkeät kansalliset suositukset ja ohjeet, kuten ravitsemussuositukset ja lasten kasvun seuranta.

219. Kansallinen imetykseuranta on toteutettu viimeksi vuonna 2010. Sen jälkeen kansallista seurantaa ei resurssisyistä ole pystytty tekemään, mutta osana *ChildCare*-hanketta on kerätty otos yksivuotiaiden lasten vanhemmilta. Vuonna 2018 järjestettiin työpaja imetyksen edistämisen kansallisten rakenteiden ja yhteistyöverkoston vahvistamiseksi.

220. THL:n ylläpitämässä Lastenneuvolakäsikirjassa on henkilökunnalle suunnatut kattavat ohjeet ja tietopaketti, joiden avulla ammattilaiset voivat tukea imetyksen toteutumista. Vanhemmille jaetaan neuvolassa imetystä koskeva ohjeistus, joka on saatavilla viidellä eri kielellä. Imetyssuositus sisältyy lapsiperheiden kansallisiin ruokasuosituksiin.

221. Ahvenanmaalla noudatetaan valtakunnallisia ohjeita rintaruokinnasta.

Nuorten terveys (kohdat 7 ja 49)

222. Kouluterveyskyselyn (2017) mukaan nuorten alkoholinkäyttö ja tupakointi ovat vähentyneet selvästi viimeisten vuosien aikana. Raittiiden 14-20 vuotiaiden poikien ja tyttöjen osuus on kasvanut. Ammatillisissa oppilaitoksissa sekä raittiita että tupakoimattomia nuoria on huomattavasti vähemmän kuin lukioissa.

223. Nuorten humalahakuinen juominen on edelleen yleistä. Siinä ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Nuorten päivittäinen tupakointi on vähentynyt. Päivittäin nuuskaa käyttävien poikien osuus on kasvanut erityisesti ammatillisissa oppilaitoksissa.

224. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksissa selvitetään päihteiden ja tupakkatuotteiden käyttöä ja kokeilua ja siinä keskustellaan henkilökohtaisesti päihteiden käytöstä ja annettavaa tarvittavaa yksilöllistä terveysneuvontaa.

225. Vuonna 2015 tuli voimaan laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä. Samaan aikaan laadittiin ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on saada nuorisotoimi vahvasti mukaan päihteiden käytön ehkäisemiseen kuntatasolla.

226. Uusi alkoholilaki tuli voimaan vuonna 2018. Tavoitteena oli sovittaa yhteen alkoholin valmistukseen, myyntiin ja käyttöön liittyviä erilaisia intressejä. Tarkoitus on myös ehkäistä

alkoholin aiheuttamia haittoja ja ongelmia. Lakia valmisteltaessa arvioitiin lain vaikutuksia lapsiin ja nuoriin. Tutkimuksen mukaan aikaisempaa vahvempien alkoholijuomien ja erityisesti ns. limuviinon ("alco-pops") saatavuuden ja myyninedistämisen lisääntyminen voi hidastaa alaikäisten alkoholinkäytön vähenemistä. Lainuudistuksen yhteydessä korotettiin alkoholiveroa, minkä arvioidaan vähentävän uudistuksen haittavaikutuksia. Hallitus aikoo vähentää haittavaikutuksia myös edistämällä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia.

227. Ahvenanmaan maakuntahallitus on hyväksynyt toimintasuunnitelman päihteiden riskikäytön ja väärinkäytön ehkäisemiseksi vuosiksi 2017–2020. Vuonna 2019 hyväksyttiin suuntaviivat kouluissa tehtävälle muun muassa alkoholinkäyttöä ehkäisevälle työlle.

Elintaso (kohta 51)

228. Raportointikaudella Suomen lapsiköyhyysaste on ollut yksi alhaisimmista muihin OECD-valtioihin ja Euroopan unionin jäsenvaltioihin verrattuna.

229. Vuonna 2016 julkaistun tutkimusraportin mukaan lasten ja lapsiperheiden köyhyys alkoi vuonna 2012 yleistyä muutaman vuoden vähenemisen jälkeen. Vuonna 2017 köyhissä perheissä eläviä lapsia oli 119 000 ja yksinhuoltajaperheistä yli neljännes oli köyhiä. Vuonna 2014 5 % lapsista asui perusturvan varassa elävissä perheissä. Yleisintä perusturvan varassa eläminen oli alle kolmevuotiaiden lasten perheissä. Perusturvan varasta pois pääseminen on hidastunut selvästi.

230. Köyhien lapsiperheiden huoltajat ovat selvästi muiden lapsiperheiden huoltajia useammin vailla ammatillista koulutusta. Korkea koulutus ei kuitenkaan enää välttämättä suojaa köyhyydeltä, sillä köyhissä lapsiperheissä on selvästi aiempaa useammin korkeakoulutettu huoltaja. Köyhyys on yksinhuoltajaperheissä merkittävästi kahden vanhemman perheitä yleisempää. Myös perheen suurempi lapsiluku nostaa köyhyysriskiä.

231. Lapsiperheiden toimeentuloa ovat heikentäneet myös tulonsiirtojen reaaliarvon aleneminen sekä monet verotuksen ja maksujen muutokset.

232. THL jatkaa lapsiköyhyyden ja sen taustamekanismien kehityksen seurantaan ja analysoi toimeentulokokemusten yhteyttä lapsiperheiden hyvinvointiin.

233. Tutkimus vahvistaa, että perheiden toimeentulo-ongelmat heijastuvat lasten hyvinvointiin monin tavoin. Köyhyys on pääsääntöisesti lastensuojelun tarpeen taustalla. Noin 90 % niiden lasten perheistä, jotka ovat olleet joskus sijoitettuna kodin ulkopuolelle lastensuojelullisin perustein, ovat saaneet toimeentulotukea.

234. Vuonna 2011 vähimmäismääräiset sairaus-, äitiys-, erityisäitiys-, isyys-, vanhempain-, erityishoito- ja kuntoutusraha sekä lapsilisä ja kotihoidon tuki sidottiin kansaneläkeindeksiin. Uudistus paransi pienituloisten päivärahaa saavien sekä kaikkien lapsiperheiden taloudellista asemaa. Tutkimustiedon mukaan vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa saaneen yksilapsisen yksinhuoltajaperheen käytettävissä olevat tulot kasvoivat kokonaisuutena vuonna 2012 jopa 8 % verrattuna edellisvuoteen.

235. Vuonna 2015, osana valtiontalouden menosäästöjä, kaikkia lapsilisän tasoja alennettiin, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta lukuun ottamatta, 8 %. Samaan aikaan otettiin käyttöön määräaikainen verotuksen lapsivähennys pieni- ja keskituloisille. Lapsilisän indeksisidonnaisuus poistettiin vuoden 2016 alusta lukien.

236. Vuonna 2017 lapsilisien tasoja, yksinhuoltajakorotusta lukuun ottamatta, alennettiin noin prosentilla. Vuonna 2018 lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen tasoa nostettiin. Vuonna 2018 myös vähimmäismääräisiä sairaus-, äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainrahaa, erityishoitorahaa sekä kuntoutusrahaa korotettiin.

237. Vuonna 2013 tuli voimaan lainmuutos, jonka mukaan isät ovat oikeutettuja yhteensä enintään 54 arkipäivältä maksettavaan isyysrahaan, joka ei ole siirrettävissä toiselle vanhemmalle. Perhevapaat muodostuvat näin ollen äidin äitiysrahakaudesta, vanhempainrahakaudesta, jonka voi pitää isä tai äiti, sekä isän isyysrahakaudesta. Lapsen hoidosta vastaavalla isällä on vuodesta 2017 alkaen oikeus isyys- ja vanhempainrahaan, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa.

7. KOULUTUS, VAPAA-AJAN TOIMINTA JA KULTTUURITOIMINTA

Koulutus, mukaan lukien ammatillinen koulutus ja ohjaus

Yleinen tilanne ja vähemmistöt (kohdat 53 a-b)

238. Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet esiopetuksen, perusopetuksen ja lukiokoulutuksen osalta uudistettiin vuosina 2014 ja 2015. Opetussuunnitelman perusteet ovat määräyksiä, joita kunnat ja muut perusopetuksen järjestäjät ovat velvollisia noudattamaan paikallisia suunnitelmia laatiessaan.

239. Yleissopimus on perusteiden ohjaava velvoite ja oikeudellinen perusta. Opetuksessa tutustutaan lapsen oikeuksiin yleissopimusta hyödyntäen. Arvoperustan lähtökohtana korostetaan ihmisoikeuksien kunnioittamista ja puolustamista. Perusopetukseen on myös tuotu globaalikasvatuksen näkökulmaa, jonka avulla toteutetaan kehitystavoitteita.

240. Opetussuunnitelmien perusteissa on vahvistettu perusopetuksen aikana saatavaa tietoa saamelaisista alkuperäiskansana ja eri vähemmistöjen merkityksestä Suomessa. Vähemmistöjen oikeuksia käsitellään opettajankoulutuksessa.

241. Uusi peruskoulu –ohjelma tukee uusien opetussuunnitelmien käyttöönottoa sekä vahvistaa opettajien ja oppilaiden digiosaamista. Opettajien perus-, perehdytys- ja täydennyskoulutusta uudistetaan Opettajankoulutusfoorumien johdolla.

242. Opetussuunnitelmien perusteita uudistettaessa romanikieli ja -kirjallisuus otettiin osaksi peruskoulun ja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmaa. Opetushallitus on julkaissut opetus- ja toimintamateriaalia sekä tehnyt sopimuksen Suomen romanien historiaa, nykytilannetta ja kulttuuria käsittelevän sähköisen oppimateriaalin tuottamisesta. Materiaali saatetaan julkisesti saataville maksutta.

243. Romanioppilaiden peruskoulutuksen tukemiseen myönnetty valtionavustus on mahdollistanut muun muassa romanitaustaisten koulunkäyntiavustajien palkkaamisen. Tähän tarkoitukseen ei enää myönnetä valtionavustusta, ja vain pieni osa kunnista on päättänyt rahoittaa kyseistä toimintaa itse. Romanitaustaisten ammattihenkilöiden määrä kouluissa ei ole kasvanut.

244. Vuonna 2014 laadittiin selvitys demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyvien tavoitteiden toteutumisesta ja sisältöjen käsittelystä opettajankoulutuksessa. Tällaisia opintojaksoja sisältyi koulutukseen hyvin vähän. Opettajankoulutuslaitokset kehittävät opetussuunnitelmiaan autonomisesti.

245. Ammatillista peruskoulutusta on kehitetty yksilöllisten ja joustavien opintopolkujen varmistamiseksi. Nuorille on turvattu koulutuspaikka tai muu vastaava perusopetuksen jälkeen. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä on ehkäisty valtakunnallisella hankkeella vuosina 2011–2015.

246. Eri ministeriöiden yhteistyönä on vuodesta 2014 lähtien kehitetty matalan kynnyksen ohjauspalvelupisteitä alle 30-vuotiaille. Tässä moniammatillisessa toiminnassa annetaan ohjausta ja neuvontaa mm. ura-, koulutus- ja elämänhallinta-asioissa.

247. Oppilaitokset ovat velvollisia laatimaan koulukohtaisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on laatinut yhdenvertaisuussuunnittelun tueksi ohjeita ja menetelmiä oppilaitoksille. Opetushallitus on tehnyt oppaan perusopetuksen tasa-arvosuunnittelun tueksi.

248. Viimeisimmän hallituksen tavoitteena oli, että Suomi on koulutuksen, osaamisen ja modernin oppimisen kärkimaa. Tavoitteena oli muun muassa työelämän ulkopuolella olevien nuorten ja koulutuksen keskeyttäneiden määrän on vähentyminen. Osana hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihanketta toteutettiin kielenopetuksen varhentamista koskevia kokeiluja.

249. Ympäristöministeriö toteutti vuosina 2009–2015 toimenpideohjelman rakennusten kosteus- ja homeongelmista eroon pääsemiseksi. Vuosina 2018–2028 toteutetaan julkisia rakennuksia, koskeva toimenpideohjelma. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2014 avustuksia sisäilmaongelmia ja kosteusvaurioita sisältävien koulujen ja päiväkotien korjaushankkeisiin.

250. Komitean suositukset otetaan huomioon, kun Ahvenanmaan maakunnan hallitus tarkistaa opetussuunnitelmaa. Hallitus rahoittaa Pelastakaa Lapset -järjestön avointa esikoulua.

251. Järjestöt huomattavat, että suomalaisten koululaisten oppimistulokset ovat PISA-tutkimuksissa viimeisen vuosikymmenen aikana merkittävästi heikentyneet.

Koulukiusaaminen ja hyvinvointi koulussa (kohta 55)

252. Suomessa on kerätty säännöllisesti kiusaamista koskevia aineistoja muun muassa Kouluterveyskyselyn avulla. Kouluterveyskysely osoittaa, että sekä kiusattujen että muita kiusaavien oppilaiden lukumäärät alkoivat vuoden 2009 jälkeen laskea. Vuonna 2017 lukumäärät olivat alhaisemmat kuin kertaakaan koko 2000-luvulla. Tutkimuksissa on todettu vuonna 2006 käynnistyneen KiVa Koulu -ohjelman olevan yksi tehokkaimmin kiusaamista ehkäisevistä ohjelmista. Ohjelman kehitystyössä on mukana yli 900 koulua. Kuntaliitto on huolissaan siitä, että ohjelman lisenssimaksu vähentää osallistumista.

253. Syrjintää esiintyy yleisimmin koulussa. Maahanmuuttajataustaisista lapsista ja nuorista 65 % on kokenut koulussa nimittelyä. Maahanmuuttajataustaiset, seksuaalivähemmistöihin kuuluvat sekä toimintarajoitteiset lapset joutuvat muita useammin kiusatuksi.

254. Syrjivää kiusaamista oli vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn mukaan kokenut yli 40 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista, toimintarajoitteisista ja ulkomailla syntyneistä nuorista. Ulkomaalaistaustaisista pojista 39 % ja tytöistä 23 % oli kokenut fyysistä uhkaa koulussa, kun vastaavat osuudet suomalaistaustaisista olivat 21 ja 15 %. Vähintään viikoittaista kiusaamista kokeneiden osuudet olivat 2-3-kertaisia verrattuna suomalaistaustaisiin koululaisiin.

255. Lainsäädännön mukaan perusopetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön ja opetuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Opetushallitus on antanut järjestyssääntöjä koskevat ohjeet toimenpiteiden laillisuuden, yhdenmukaisuuden ja opiskelijoiden yhdenvertaisen kohtelun varmistamiseksi.

256. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee kansalaisjärjestöjen valistustyötä kiusaamisen torjumiseksi. Opetushallitus, poliisihallitus ja useat järjestöt ovat laatineet yhteisen *Koulurauha*-ohjelman, jonka tavoitteena on koulu yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen kiusaamista ja vihapuhetta vähentämällä.

257. VERSO-toiminnan sovittelun selkeän toimintamallin avulla voidaan ratkaista ristiriitoja koulun arkipäivässä.

258. Vuonna 2018 käynnistettiin hanke, jossa laadittiin ehdotuksia rangaistavan vihapuheen ja lailla kielletyn häirinnän ehkäisemiseksi aiempaa tehokkaammin sekä huomaavaisen keskustelukulttuurin edistämiseksi. Yksi hankkeessa järjestetyistä kuulemisista keskittyi lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan vihapuheeseen.

259. Myös Euroopan unionin rahoittamassa *Against Hate*-hankkeessa kampanjoitiin vihapuhetta vastaan julkaisemalla lapsille tarkoitettua aineistoa asiasta.

260. Osana LAPE-ohjelmaa selvitettiin keinoja ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen ja edistää koulurauhaa. Asiassa annettiin useita kehitysehdotuksia, muun muassa kansallisen kiusaamisen ehkäisymenetelmien arviointielimen perustamista.

261. Vuonna 2011 voimaan tulleilla lakimuutoksilla luotiin kolmiportaisen tuen järjestelmä, jossa opetuksen yhteydessä annettavaa yleistä tukea vahvemmat tukimuodot ovat tehostettu tuki ja erityinen tuki. Opettajien ammattijärjestön vuoden 2017 selvityksen mukaan kolmiportainen tuki ei toteudu kouluissa resurssipulan vuoksi.

262. Hallitus on kohdentanut erilaisia toimenpiteitä myös koulutuksen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Muun muassa vuodesta 2009 on myönnetty rahoitusta opetusryhmien pienentämiseksi ja kouluille, joiden sijaintialueella koulutustaso on heikko ja työttömyysaste sekä vieraskielisten väestöosuus korkea, on myönnetty avustuksia.

263. Ahvenanmaalla on oma koulutuspoliittinen ohjelma. Kaikki Ahvenanmaan peruskoulu osallistuvat KiVa Koulu-ohjelmaan tai vastaaviin kiusaamisen vastaisiin ohjelmiin.

264. Järjestöt toteavat, että kiusaaminen on edelleen vallitsevaa.

Varhaiskasvatus (kohdat 53 c ja 57)

265. Uusi varhaiskasvatuslaki tuli voimaan vuonna 2018. Uudella lailla uudistettiin ja ajantasaistettiin kokonaan aiempi laki, mutta se sisältää kuitenkin useita aiempia säännöksiä vanhasta laista ja sosiaalipalveluja sääntelevistä laeista. Keskeisimmät uudet säännökset liittyvät henkilöstön tehtävänimikkeisiin ja pätevyysvaatimuksiin (esimerkiksi ennen vuotta 2030 suurimmalla osalla henkilöstöstä on oltava yliopistotason tutkinto) sekä tietojen keruuseen varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on parantaa varhaiskasvatuksen laatua.

266. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet laadittiin ensimmäistä kertaa velvoittavana normina vuonna 2016 ja niitä on tarkistettu uuden asetuksen myötä. Suunnitelman tulee olla

implementoituna paikallisesti elokuussa 2019. Uudistettujen perusteiden pohjalta laaditaan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma.

267. Pieni- ja keskituloisten perheiden asiakasmaksuja alennettiin tammikuussa 2018, ja toisesta lapsesta myönnettävä sisarusalennus korotettiin 50 %:iin (aiemmin 10 %).

268. Vuonna 2017 käynnistettiin maksuttoman varhaiskasvatuksen kokeilu, jossa varhaiskasvatusta tarjottiin 5-vuotiaille lapsille 20 tuntia viikossa (elokuusta 2018 heinäkuuhun 2019). Kokeiluun myönnettiin 5 miljoonaa euroa. Siihen osallistui noin 13 400 lasta 19 kunnasta. Kokeilua on jatkettu vuosiksi 2019 ja 2020, jolloin siihen osallistuu 27 kuntaa ja noin 18 600 lasta eli noin 31 % ikäryhmästä.

269. Vuonna 2016, osana hallituksen säästötoimia, lapsen oikeus varhaiskasvatukseen rajoitettiin 20 tuntiin viikossa (aiemmin kokopäiväistä päivähoitoa). Lapsi on oikeutettu kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen, jos lapsen huoltajat työskentelevät tai opiskelevat tai jos se on tarpeen lapsen kehityksen, tuen tarpeen tai perheen olosuhteiden takia taikka se on muutoin lapsen edun mukaista. Rajoitus on koskenut noin 5 500 lasta. Tehty selvitys osoittaa, että siihen osallistuneista kunnista 132 on rajoittanut oikeutta varhaiskasvatukseen, kun taas 77 kuntaa on säilyttänyt oikeuden sellaisenaan. Useimmat varhaiskasvatusoikeutta rajoittaneista kunnista arvioivat, ettei rajoittamisella ole ollut merkittäviä kustannusvaikutuksia.

270. Yli 3-vuotiaita lapsia koskevan lasten ja henkilökunnan suhdeluvun sääntelyä tarkistettiin vuonna 2016 siten, että suhdeluku on nyt 1:8 aiemman luvun 1:7 sijasta.

271. Esi-opetus on ollut Suomessa pakollista kuusi vuotiaille lapsille vuodesta 2015.

272. Romanipoliittisen ohjelman 2018–2022 mukaisesti toteutetaan selvitys romanilasten varhaiskasvatuspalveluihin osallistumisesta.

273. Ahvenanmaan maakunnan hallitus hyväksyi vuonna 2013 esiopetuksen perusteita koskevan ohjelman.

274. Kansalaisjärjestöt katsovat, että kunnallisen varhaiskasvatusoikeuden rajoitukset vaarantavat yhdenvertaisuuden ja lisäävät epätasa-arvoa. Lastensuojelun Keskusliitto on tehnyt asiasta valituksen Suomea vastaan Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealle.

Alkuperäiskansoihin ja vähemmistöihin kuuluvien lasten kulttuuriset oikeudet

275. Valtion talousarviossa on vuosittain varattu erityinen 178 000 euron määräraha saamenkielisen kulttuurin tukemiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Lastenkulttuuria tuetaan tästä määrärahasta. Tämän lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö tukee vuosittain keskeisiä saamelaistaiteen ja -kulttuurin toimijoita, kuten saamelaista lastenkulttuurikeskusta ja Suomen saamelaista erikoiskirjastoa, joiden kaikkien toiminnasta osa kohdentuu myös lapsiin ja nuoriin. Saamelaiskäräjillä toimiva nuorisoneuvosto järjestää saamelaiskulttuurin mukaista vapaa-ajantoimintaa nuorille. Saamelaisalueella järjestetään vuosittain useita lapsille suunnattuja saamelaiskulttuuritapahtumia.

276. Opetushallitus valmistelee valtakunnallista vuosittain vietettävää teemapäivää koulujen opetussuunnitelmatyön tueksi saamelaisten kansallispäivän yhteyteen tietoisuuden, kulttuurisen ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden edistämiseksi.

Ihmisoikeuskasvatus ja kansalaiskoulutus

277. Uudet kansalliset perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet sisältävät perus- ja ihmisoikeuskoulutusta. Opettajankoulutuksessa on toteutettu ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta koskeva hanke (2018–2019), ja olemassa olevaa sähköistä oppimateriaalia on koottu Edu.fi-portaaliin.

278. Vuosina 2012–2015 opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti ja Suomen UNICEF hallinnoi hankkeen, joka käsitteli funktionaalista lähestymistapaa lapsen oikeuksiin. Hankkeessa kehitettiin lapsen oikeuksien ja ihmisoikeuskasvatuksen koulutusmalli. Tarkoituksena on sisällyttää malli pysyvänä moduulina valtakunnalliseen opettajien täydennyskoulutukseen.

279. Opetushallitus, yhteistyössä eri tahojen kanssa, on julkaissut opettajan oppaan demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisyyn. Opetushallitus on pitänyt radikalisoitumisen ennaltaehkäisyä esillä myös verkkosivullaan, koulutuksissa sekä osallistumalla yhteispohjoismaiseen projektiin.

280. Toukokuussa 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti laajan Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelman vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Toimintaohjelman toimenpiteet liittyvät opetushenkilöstön kouluttamiseen, nuorisotyöhön, urheiluun ja uskontojen vuoropuheluun.

281. Perus- ja ihmisoikeuskasvatus ovat painopisteinä kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa 2017–2019.

Lepo, leikki, vapaa-aika ja kulttuuri- ja taideaktiviteetit

282. Vuonna 2015 voimaan tulleen liikuntalain tavoitteena on edistää lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä eri väestöryhmien mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa. Järjestöjen mukaan vähävaraisten perheiden lapsilla ei kuitenkaan ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa.

283. Hallitus on vuodesta 2011 alkaen tukenut hankkeita, joilla edistetään maahanmuuttajien osallistumista liikuntatoimintaan. Etusijalle on asetettu alle 29-vuotiaat maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret. Erityistä huomiota on kiinnitetty tyttöihin ja naisiin. Vuoden 2015 lopussa otettiin käyttöön puolen miljoonan euron suuruinen avustus liikuntatoiminnan kehittämiseksi vastaanottokeskuksissa.

284. Vuonna 2015 hallitus myönsi yhteensä noin miljoona euroa (vuosina 2011–2015 noin 5 miljoonaa euroa) hankkeisiin, joilla tuetaan maahanmuuttajalasten ja -nuorten mielekästä vapaa-ajantoimintaa. Hallitus on tukenut myös nuorten maahanmuuttajien omien yhdistysten toimintaa sekä suomalaisten nuorisojärjestöjen hankkeita, joilla pyritään estämään maahanmuuttajien syrjintää.

285. Lastenkulttuurin edistäminen on yksi opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan painopisteitä. Ministeriö tukee ammattilaisten toteuttamaa lapsilähtöistä lastenkulttuuritoimintaa, joka on taide- ja kulttuurisisällöltään laadukasta, saavutettavaa, kulttuurista monimuotoisuutta kunnioittavaa sekä luovuutta edistävää.

286. Opetus- ja kulttuuriministeriö jakaa vuosittain palkinnon taideharrastuksen ja taidekasvatuksen hyväksi tehdystä työstä kahdelle yhteisölle. Lastenkulttuurin valtionpalkintoja

myönnetään vuosittain kaksi kappaletta. Taiteen edistämiskeskus tukee lapsiin ja nuoriin liittyviä hankkeita.

287. Vuonna 2016 käynnistyi viisivuotinen lasten- ja nuorten kulttuurin kehittämisohjelma. Ohjelman aikana vahvistetaan lasten ja nuorten osallisuutta taiteen tekemiseen ja kokemiseen.

288. Hallituksen taiteen ja kulttuurin kärkihanke lisäsi perusopetuksen oppilaiden mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria koulupäivän yhteydessä. Toinen keskeinen hanke oli valtakunnallinen Liikkuva koulu -ohjelma, jonka tarkoituksena on vakiinnuttaa peruskouluihin fyysisesti aktiivinen kulttuuri.

8. ERITYISET SUOJELUTOIMET

Turvapaikanhakija- ja pakolaislapset (kohdat 7 ja 61)

Yleistä

289. Turvapaikanhakijoiden määrä lisääntyi merkittävästi vuonna 2015, jolloin 32 477 henkilöä haki turvapaikkaa Suomesta. Tämä oli lähes kymmenkertainen määrä edelliseen vuoteen verrattuna. Väkilukuun suhteutettuna luku oli neljänneksi suurin Euroopassa. Vuonna 2015 turvapaikkahakemuksista 3 014 oli yksintulleiden alaikäisten ja 4 619 muiden alaikäisten tekemiä.

290. Vuonna 2016 292, ja vuonna 2017 142 ja vuonna 2018 109 yksintullutta alaikäistä haki turvapaikkaa Suomesta. Yksintulleille alaikäisille tehtiin vuosina 2016–2018 noin 2100 turvapaikkapäätöstä. Suomessa oli vuoden 2018 alussa 56 vastaanottokeskusta, joista kahdeksan oli alaikäisyksiköitä. Alaikäisten vastaanottokeskuksissa oli 74 henkilöä ja 14 oli yksityisessä majoituksessa.

291. Suuri yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä aiheutti haasteita palvelujärjestelmälle muun muassa riittävän kokoneiden edustajien osalta. Maaliskuussa 2017 asetettiin työryhmät kehittämään edustajajärjestelmää sekä tukemaan ilman huoltajaa tulleiden ryhmä- ja perheryhmäkodeissa tehtävää työtä.

292. Suomessa on käytössä kaksi kansainvälisen suojelun lupakategoriaa: turvapaikka ja toissijainen suojelu. Humanitaarisen suojelun kansallinen lupakategoria poistettiin Suomen lainsäädännöstä toukokuussa 2016.

293. Asetusta sovellettiin takautuvasti jo vireillä oleviin hakemuksiin. Valitusaikaa muutettiin niin, että kansainvälistä suojelua koskevassa asiassa valitus on tehtävä 21 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Hallinto-oikeuden on käsiteltävä kansainvälistä suojelua koskeva valitus kiireellisenä.

294. Maahanmuuttovirasto on julkaissut ohjeen "Lapsen asian käsittely ja päätöksenteko maahanmuuttovirastossa", jossa huomioidaan myös yleissopimus ja komitean yleiskommentit sekä ohjeen "Lapsen suullinen kuuleminen Suomen edustustoissa".

295. Järjestöt huomauttavat, että muutokset heikentävät lasten oikeuksien toteutumista erityisesti koskien perheen yhdistämistä.

Länmääritys

296. Ulkomaalaislain mukaan oleskelulupaa hakevan ulkomaalaisen tai perheenkokoajan iän selvittämiseksi voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus, jos on olemassa ilmeisiä perusteita epäillä hänen iästään antamiensa tietojen luotettavuutta. Tutkittavan tulee antaa tietoon ja vapaaseen tahtoon perustuva kirjallinen suostumuksensa. Lisäksi edellytetään hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kirjallista suostumusta. Tutkimuksesta kieltäytymisestä seuraa, että asianomaista kohdellaan täysi-ikäisenä, jollei kieltäytymiselle ole hyväksyttävää syytä. Tutkimuksesta kieltäytyminen ei yksinään voi olla peruste sille, että kansainvälistä suojelua koskeva hakemus hylätään.

Yksin tulleiden alaikäisten majoitus

297. Vastaanottopalveluissa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun, terveyteen ja kehitykseen liittyviin seikkoihin. Ilman huoltajaa saapuvat alle 16-vuotiaat sijoitetaan ala-ikäisille tarkoitettuihin ryhmäkoteihin, joiden henkilökunta ja palvelut vastaavat suomalaisia lastensuojelulaitoksia. Tukiasuntoloissa majoittuvat 16–17-vuotiaat yksin tulleet turvapaikanhakijat.

298. Majoituksen lisäksi Suomessa ilman huoltajaa olevat lapset saavat sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisista hoivaa ja huolenpitoa, ruoan sekä taloudellista tukea. Palveluihin kuuluvat myös ammatilliset hoito- ja kasvatussuunnitelmat. Lapsille järjestetään ikänsä ja tasonsa mukaista opetusta. Lapset saavat oikeudellista apua ja tarvittavaa tulkkauspalvelua.

299. Oleskeluluvan saatuaan ilman huoltajaa maassa olevien alaikäisten asuminen järjestetään kotoutumislain mukaisesti perheryhmäkodissa tai tuetussa perheasumisessa. Nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä 21-vuotiaaksi saakka, mikä mahdollistaa lastensuojelun jälkihuoltoon rinnasteisten palveluiden tarjoamisen. Oleskeluluvan saatuaan ilman huoltajaa maassa olevat lapset ovat kaikkien kunnan peruspalveluiden piirissä. Heille laaditaan myös aina kotoutumissuunnitelma ja tarjotaan sen mukaiset palvelut kotoutumisen edistämiseksi.

Säilöönotto

300. Vuosina 2015 ja 2016 ulkomaalaislakia muutettiin siten, että alle 15-vuotiasta ilman huoltajaa olevaa lasta ei saa ottaa säilöön. 15 vuotta täyttänyt lapsi voidaan ottaa säilöön, kun häntä koskeva maastapoistamispäätös on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. 15 vuotta täyttänyt lapsi voidaan säilöön ottamisen sijasta määrätä asumaan nimetyssä vastaanottokeskuksessa ja ilmoittautumaan siellä yhdestä neljään kertaan vuorokaudessa. Tämän on tarkoitus vähentää ilman huoltajaa olevien 15–17-vuotiaiden säilöönottoa. Lisäksi yli 15-vuotiaiden lasten oleskeluvelvoite esiteltiin ensisijaisena vaihtoehtona säilöönnotolle.

301. Säilöön otettu ilman huoltajaa oleva lapsi on päästettävä vapaaksi viimeistään 72 tunnin kuluttua säilöön ottamisesta. Erityisistä syistä säilössä pitoa voidaan jatkaa enintään toiset 72 tuntia. Edellytyksenä lapsen säilöön ottamiselle on, että yksilöllisen arvioinnin perusteella todetaan muut turvaamistoimet (ilmoittautumisvelvollisuus, matkustusasiakirjojen ja matkalippujen luovuttaminen viranomaisten haltuun ja vakuuden asettaminen) riittämättömiksi ja säilöönotto viimesijaisena keinona välttämättömäksi.

302. Useat järjestöt katsovat, että lasten säilöönnotosta tulisi luopua kokonaan.

Alkuperäiskansoihin ja vähemmistöihin kuuluvat lapset (kohta 64)

Saamenkieliset terveys- ja sosiaalipalvelut

303. Vuoden 2015 tilastojen mukaan noin 67 % Suomen saamelaisista asui muualla kuin kotiseutu-alueella. Saamelaislapsista 76 % alle 10-vuotiaista ja 73 % 11–17-vuotiaista asuu kotiseutu-alueen ulkopuolella.

304. Saamelaisilla on oikeus käyttää saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään eli pohjoissaamea, inarinsaamea tai koltansaamea. Suurin osa kotiseutualueen asukkaista puhuu äidinkielenään suomea. Inarinsaamen puhujien määrä on kasvanut tasaisesti ja on nykyisin 300–400 henkeä. Koltansaamen puhujia on noin 300.

305. Saamelaisten kotiseutualueen kunnat kuuluvat Lapin sairaanhoitopiiriin, missä saamenkieliset palvelut on järjestetty pääsääntöisesti tulkkauksen avulla. Haasteena ovat päivystystilanteet, joihin tulkkausta ei pystytä järjestämään ennakkoon. Saamenkieliset lapset on tunnistettu asiakasryhmiksi, jotka eivät tule toimeen suomen kielellä.

306. Valtion talousarviossa on vuodeksi kerrallaan erillinen 480 000 euron valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi kotiseutualueella kaikilla kolmella saamelaiskielellä.

307. Saamenkielisten lasten, nuorten ja perheiden palvelujen nykytilaa Suomessa kartoitettiin vuonna 2016. Kartoituksen mukaan saamelaisten oikeus omakielisiin palveluihin toteutuu sattumanvaraisesti. Kotiseutualueella tilanne on hiukan parempi kuin sen ulkopuolella.

308. Lapin sairaanhoitopiirin asukkaat ovat voineet käyttää erikoissairaanhoidon psykiatrian palveluita vuodesta 2007 alkaen Norjan puolella. Saamelaisten psyykkisen terveydenhuollon kehittämiskeskuksen alaisuudessa toimii lisäksi Lapsi- ja nuorisopsykiatrinen poliklinikka.

309. Sosiaalipalveluiden saatavuus saamen kielellä on jonkin verran parantunut viime vuosina, mutta tarjonta on kokonaisuudessaan hyvin vähäistä. Esimerkiksi vammaispalveluja tai lastensuojelun palveluja ei ole käytännössä saatavilla saamen kielellä. Saamenkielisiä neuvolapalveluita on tarjolla vähän saamelaisten kotiseutualueella. Erityisenä puutteena on koettu saamenkielisen lapsen kielen kehityksen seuraaminen ja testaaminen suomen kielellä.

310. Saamelaiskäräjät esittävät, että saamenkielisiä sijais- ja tukiperheitä tulisi kouluttaa sekä selvittää rajat ylittävän sijoittamisen mahdollisuutta.

Saamenkielinen varhaiskasvatus ja koulutus

311. Saamelaiskäräjille myönnetään avustusta saamenkielisten oppimateriaalien tuottamiseen ja kehittämiseen. Avustuksen määrä on vuosittain ollut 500 000 euroa. Saamelaiskäräjät on silti huolissaan valtionavustuksen riittämättömyydestä.

312. Vuosina 2017 ja 2018 myönnettiin noin 2,3 miljoonaa euroa valtionavustusta saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämiseen saamelaisten kotiseutualueella. Opetus ja siihen käytettävä tuntimäärä ovatkin lisääntyneet jonkin verran.

313. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella toimivat koulutuksen järjestäjät voivat hakea valtionavustusta muun muassa saamenkielisten oppilaiden ja opiskelijoiden esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestämiseen. Valtionavustuksen ehtona olevan oppilasryhmän vähimmäiskokovaatimusta on alennettu neljästä kahteen oppilaaseen vuonna 2010.

314. Opetuksen tilanne on edelleen uhanalainen, ja oppimateriaaleista sekä erityisesti pätevistä opettajista on pulaa. Opettajien osalta yleisimmin puhutun pohjoissaamen kielen osalta tilanne on muita saamen kieliä parempi.

315. Kokonaistilanteen parantamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Oulun yliopistolle 750 000 euron määrärahan saamenkielisten aineenopettajien koulutushankkeelle ja Utsjoen kunnalle rahoituksen saamen kielistä etäopetusta hyödyntävän opetuksen kehittämishankkeeseen.

316. Lapin yliopisto on ottanut saamelaiskulttuurin huomioon sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa. Lapin aluehallintovirasto on täydennyskouluttanut alueen opettajia ottamaan huomioon moninaisuuden ja edistämään kulttuurien keskinäistä kunnioitusta. Oulun yliopisto on järjestänyt saamen kielen ja kulttuurin erityistarpeet huomioivan lastentarhanopettajakoulutuksen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa. Sen yhtenä tavoitteena on toimia kieltä ja kulttuuria elvyttävänä toimenpiteenä.

317. Vuonna 2018 myönnettiin valtionavustusta saamenkielisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen 240 000 euroa. Rahoitus oli puolta suurempi kuin edellisvuonna. Kotiseutualueen ulkopuolella tilanne ei ole yhtä hyvä. Jotkin kotiseutualueen ulkopuoliset varhaiskasvatuskeskukset tarjoavat myös saamenkielistä varhaiskasvatusta.

318. Saamenkielistä kielipesätoimintaa toteutetaan järjestämällä alle kouluikäisille lapsille saamenkielistä päivähoidoa tai avointa varhaiskasvatustoimintaa sekä koululaisille iltpäivätoimintaa kielikylpymenetelmää käyttäen. Kotiseutualueella toimii yhteensä yhdeksän kielipesää. Kielipesätoimintaa on kotiseutualueen ulkopuolella kolmessa kaupungissa. Kielipesät toteuttavat täydellistä varhaista kielikylpyä toiminnassaan. Toiminta on osoittautunut tehokkaimmaksi uhanalaisten ja katoamisvaarassa olevien saamen kielten elvyttämisen menetelmäksi.

319. Valtioneuvosto julkaisi *toimenpideohjelman saamen kielen elvyttämiseksi* vuonna 2014. Toimenpideohjelma sisältää vision saamen kielten elpymiseksi vuoteen 2025 mennessä.

Sopimukset

320. Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä neuvoteltu pohjoismainen saamelaisopimus parafoitiin tammikuussa 2017. Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa saamelaisten oikeuksia siten, että saamelaiset voivat säilyttää, harjoittaa ja kehittää kulttuuriaan, kieliään ja yhteiskuntaelämänsä niin, että valtionrajat häiritsevät tätä mahdollisimman vähän. Sopimuksen mukaan sopimusvaltion allekirjoitusta tulee edeltää Saamelaiskäräjien hyväksyntä. Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjät ovat tehneet hallituksille ehdotuksen sopimustekstin muuttamisesta tietyiltä osin.

321. Hallitus päätti lokakuussa 2017 käynnistää saamelaisasioita käsittelevän sovintomenettelyn.

322. Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskeva yleissopimuksen nro 169 ratifioimiseksi annettiin vuonna 2014. Hallitus peruutti esityksen tammikuussa 2019 sillä se oli vanhentunut. Tämä ei pitänyt sisällään lausuntoa koskien sopimuksen mahdollista ratifiointia myöhemmässä vaiheessa.

Romanit

323. Romanikielen valtioavustuksilla rahoitettu opetus on vuoden 2011 jälkeen kääntynyt laskuun. Vuonna 2016 romanikielen opetusta sai alle 100 romanioppilasta. Taustalla on puute pätevästä romanikielen opettajista ja oppimateriaaleista. Yksi Suomen romanipoliittisen ohjelman (2018–2022) toimenpiteistä on etäyhteyksiä hyödyntävän romanikielen opetuksen mahdollisuuksien selvittäminen. Romanikielen kielipesätoiminnan valtionrahoitus on loppunut vuonna 2015. Suurin osa kielipesistä on lopettanut toimintansa, koska kunnat eivät ole myöntäneet niille jatkorahoitusta.

324. Romanikielen ja -kulttuurin yliopistotasoisien opetuksen alkaminen on ollut tärkeä edistysaskel, sillä se mahdollistaa pätevien romanikielen opettajien valmistumisen tulevaisuudessa. Romaniopiskelijoiden rekrytoiminen yliopisto-opetukseen on kuitenkin haastavaa.

325. Kansallisen toimenpideohjelman laatiminen romanikielen elvyttämiseksi on vuosien 2018–2022 romanipoliittisen ohjelman korkein romanikieltä koskeva prioriteetti.

Seksuaalinen hyväksikäyttö (kohta 59)

326. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan 8.–9.-luokkalaisista tytöistä 30 % ja pojista 12 % on kokenut seksuaalista häirintää viimeisen vuoden aikana. Toimintarajoitteisilla nuorilla seksuaalisen väkivallan kokemukset olivat yleisempiä kuin muilla nuorilla. Heillä oli muihin verrattuna kolminkertainen todennäköisyys kokea seksuaalista väkivaltaa. Toimintarajoitteiset tytöt (17 %) olivat kokeneet seksuaalista väkivaltaa yleisemmin kuin pojat (9 %), kuten oli muillakin nuorilla (tytöt 7 % ja pojat 3 %).

327. Poliisin tietoon tulleita lapsiin kohdistuvia hyväksikäyttörikkoksia oli vuonna 2017 1 168. Raportointikaudella suurin määrä oli vuonna 2011 (1 682 rikosta). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2016 lapsena seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneista henkilöistä 87,4 % oli tyttöjä ja 12,6 % poikia.

328. Merkittäviä lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevia muutoksia tuli voimaan vuonna 2011, kun Suomi liittyi lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevaan Euroopan neuvoston yleissopimukseen (Lanzaroten sopimus). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistus korotettiin niin, että sukupuoliyhteys tietynikäisen lapsen kanssa on lähtökohtaisesti törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Uusina rikoksina rangaistaviksi säädettiin lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin ja sukupuoliyhteisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen. Muutokset ovat johtaneet siihen, että yhä useampi lapseen kohdistunut hyväksikäyttörikos on katsottu tuomioistuimessa törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Uuden hallitusohjelman mukaan, suunnitelma Lanzaroten sopimuksen implementoinnille on laadittu yhdessä relevanttien järjestöjen kanssa.

329. Vuonna 2014 alle 18-vuotiaaseen lapseen kohdistunut raiskaus säädettiin lähtökohtaisesti törkeäksi raiskaukseksi. Tuolloin rikoslakiin lisättiin uusi rangaistussäännös seksuaalisesta ahdistelusta, joka kohdistuessaan alle 18-vuotiaaseen kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos. Kun rikos kohdistuu alle 16-vuotiaaseen, kyse ei ole seksuaalisesta ahdistelusta vaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

330. Keväällä 2019 korotettiin enimmäisrangaistus lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 6 vuoteen vankeutta ja säädettiin erillinen rangaistussäännös tilanteisiin, joissa sovelletaan sekä raiskausta että lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia säännöksiä (törkeä lapsenraiskaus, 4–12 vuotta vankeutta). Seksuaalista hyväksikäyttöä ja raiskausta koskevaa lainsäädäntöä uudistamaan on asetettu työryhmä. Tarkoituksena on laatia lainmuutokset, joiden perusteella lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ja raiskauksena tuomittavat teot tuomittaisiin lapsenraiskauksena. Työryhmän on myös määrä ehdottaa lapsiin kohdistuvien raiskaus- ja hyväksikäyttörikosten rangaistusten ankaroittamista.

331. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten vanhentumisaikoja on myös pidennetty vuosina 2006 ja 2011.

332. Vuonna 2014 tulivat voimaan lainsäädäntömuutokset, joiden nojalla on mahdollista suorittaa telekuuntelua lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiseksi sekä lainsäädäntömuutokset, jotka mahdollistavat televalvonnan ns. grooming-rikoksen estämiseksi ja selvittämiseksi (aiemmin ainoastaan törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön estämiseksi ja selvittämiseksi).

333. Uudistetussa lastensuojelulaissa (2011 ja 2014) velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus ulotettiin koskemaan myös Tullia, rajavartiolaitosta ja ulosottoviranomaista. Lisäksi kaikilla ilmoitusvelvollisilla on velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos on syytä epäillä lapsen joutuneen seksuaalirikoksen tai sellaisen henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen uhriksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (aiemmin pelkästään seksuaalirikokset).

334. Vuonna 2014 tuli voimaan laki lasten kanssa tehtävässä vapaaehtoistyössä toimivien rikostaustan selvittämisestä.

335. Laki valvotusta koevapaudesta tuli voimaan vuonna 2014, ja se sisältää säännöksiä seksuaalirikoksesta tuomitun vangin lääkehoidosta valvotun koevapauden aikana. Lääkehoidon lisäksi käytössä on ollut pitkään vankeuden aikana tarjottava, pitkä vaikuttava toimintaohjelma ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituille seksuaalirikollisille. Tavoitteena on madaltaa uusimisriskiä. Ohjelman on käynyt läpi 269 miestä, joista 222 on vapautunut. Heistä 16 on uusintu seksuaalirikoksen. Suomalaisessa vaikuttavuustutkimuksessa uusiminen väheni noin puoleen suhteessa verrokkiryhmään.

336. Poliisihallitus antoi 2014 ohjeen Lapsi asianomistajana ja todistajana poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Ohjeen tarkoituksena on yhdenmukaistaa menettelyä alaikäisen kohtaamiseen poliisitoiminnassa ja erityisesti esitutkinnassa rikoksen uhrin asemassa. Tämän lisäksi Poliisihallitus antoi 2016 ohjeen Kansainvälisestä lapsikaappaus ja sen uhkatilanteet.

337. Suomessa on toteutettu vuodesta 2011 lähtien vuosittain laaja ja kattava, vuoden kestävä erityiskoulutus lasten haastattelusta rikos selvittelyssä; 24 poliisia ja 12 terveydenhuollon ammattilaista koulutetaan vuosittain. Keskusrikospoliisi ja valtakunnansyyttäjänvirasto järjestävät joka toinen vuosi CAM-kurssin poliiseille. Lisäksi poliiseja ja syyttäjiä on osallistunut Europolin, Cepolin ja Interpolin järjestämille kursseille.

338. Suomen keskusrikospoliisin verkkotiedustelutoimintaan kuuluu CAM-ryhmä, joka käsittelee internetissä tapahtuvaa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja tekee siihen liittyvää kansainvälistä tiedusteluyhteistyötä.

339. Poliisi toimii myös internetissä. Nuoret voivat ottaa yhteyttä nettipoliiseihin, jotka keskustelevat nuorten kanssa, neuvovat ja auttavat heitä sekä ohjaavat heidät tarvittaessa saamaan asianmukaista apua.
340. Eduskunta antoi vuonna 2017 poliisille 500 000 euroa nettirikollisuuden torjuntaan. Rahasta noin puolet osoitettiin lasten internetissä tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn ja toinen puoli nettikiusaamisen ja -huijausten torjuntaan sekä selvittämiseen.
341. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemat turvallisuustaitojen oppaat opastavat lapsia suojautumaan esimerkiksi internetissä esiintyvältä seksuaaliselta häirinnältä ja hyväksikäytöltä. Väestöliitto on julkaissut lasten turvallisuustaitojen tukemiseen tarkoitettua aineistoa. Seksuaalikasvatusta käsittelevä aineistopaketti on saatavilla THL:n verkkosivuilla.
342. Viranomaiset tekevät paljon yhteistyötä järjestöjen kanssa, muun muassa erilaisten kampanjoiden toteuttamisessa. Esimerkiksi Väestöliitto ja Pelastakaa lapset ovat yhteistyössä poliisin ja sosiaaliviranomaisten kanssa tuottaneet valistusmateriaalia nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille seksuaalisesta hyväksikäytöstä digitaalisessa mediassa.
343. Pelastakaa Lapset ry ylläpitää *Nettivilje*-vihjepalvelua, jonka avulla kuka tahansa voi tehdä ilmoituksen internetissä olevasta, lasten seksuaaliseen kaltoinkohteluun liittyvästä laittomasta toiminnasta. Palvelu välittää tiedon kaikesta laittomaksi arvioidusta aineistosta ja toiminnasta Keskusrikospoliisille jatkotoimenpiteitä varten. Pääosa poliisin saamista lasten seksuaalista kaltoinkohtelua todistavaa kuvamateriaalia koskevista vihjeistä tulee tätä kautta. Tieto välittyy järjestelmän kautta myös kansainväliseen INHOPE-verkostoon ja siihen maahan, missä laiton aineisto sijaitsee.
344. Poliisin internetsivulla on "*Nettivilje*", jonka kautta kuka tahansa voi jättää vinkkejä internetissä havaituista epäillyistä rikoksista tai niiden valmistelusta. Palveluun on tullut vuosittain runsaat 10 000 ilmoitusta.
345. Helsingin poliisi, Rikosuhripäivystys ja Pelastakaa Lapset ry ovat kehittäneet puhelimeen *Help.some* -mobiilisovelluksen, joka tarjoaa apua lapsille ja nuorille seksuaalisen ahdistelun ja häirinnän tunnistamiseksi ja avun saamiseksi. Vuonna 2016 palvelun kautta autettiin yli 700 nuorta.
346. Väestöliiton nuorille ja pojille suunnatut puhelin- ja chat-palvelut tavoittavat vuosittain noin 12 000 nuorta.
347. Ahvenanmaan maakuntahallitus tukee lasten internetin käyttöä koskevaa hanketta (*Barnens Internet*), jonka tarkoituksena on muun muassa lisätä tietoisuutta turvallisesta internetin käytöstä. Maakuntahallitus tuki myös *Fair Sex* -hanketta (2011–2016), jolla pyrittiin muun muassa ehkäisemään seksuaalista väkivaltaa nuorten keskuudessa. Lisäksi on varattu rahoitus (vuosiksi 2018–2022) sukupuolistereotyyppien sekä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan torjuntatyöhön.
348. Järjestöt katsovat, ettei lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkintaan ja ennaltaehkäisyyn ole osoitettu riittäviä resursseja ymmärrys digitaalisen median osuudesta on puutteellista.

Ihmiskauppa

349. Rikoslakia muutettiin vuonna 2014 niin, että ihmiskauppaa koskeva rangaistussäännös vastaa paremmin Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja ihmiskaupan kriminalisointivelvoitteita ja että rajanveto paritusrikosten ja ihmiskaupparikosten välillä selvenee. Muutokset koskevat myös lapsiin kohdistuvia ihmiskaupparikoksia.

350. Vuonna 2015 voimaantulleilla lainsäädäntömuutoksilla virallistettiin ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän yhteistyö lastensuojeluviranomaisten kanssa ja parannettiin lapsen asemaa säätämällä ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen vanhemman jäljittämisestä.

351. Vuonna 2016 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ohjautui 21 alaikäistä henkilöä. Auttamisjärjestelmän piiriin ohjautuneista alaikäisistä henkilöistä kaikki ovat joutuneet ihmiskaupan uhriksi Suomen ulkopuolella.

352. Maaliskuussa 2019 julkaistiin raportti alle 18-vuotiaista ja 18–21-vuotiaista ihmiskaupan uhreista. Raportista ilmenee, että vuosina 2006–2018 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä autettiin 55:tä alle 18-vuotiasta lasta ja 141:tä nuorta (18–21-vuotiasta) aikuista ja että seksuaalinen hyväksikäyttö oli yleisin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan muoto.

9. LASTEN OSALLISTUMISTA ASEELLISIIN SELKKAKUKSIIN KOSKEVAN VALINNAISEN PÖYTÄKIRJAN SEURANTA

Hallituksen aiemmat määräaikaisraportit

353. Hallitus on raportoinut edellisen eli toisen kerran pöytäkirjan täytäntöönpanosta osana yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevaa neljättä määräaikaisraporttia (CRC/C/FIN/4, parat 409 - 421).

Asevoimiin värvättävien henkilöiden ja asevoimiin vapaaehtoisena värvättävien vähimmäisikä ja lasten osallistuminen vihollisuuksiin

354. Asevelvollisuuslaissa säädetään asevelvollisten maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä ja sitä koskevista ikärajoista (2 ja 13 §).

355. Alle 18-vuotiaiden lasten "välitöntä" tai "välillistä" käyttöä vihollisuuksissa ei sinänsä ole säädetty rangaistavaksi omana rikosnimikkeenä. Siksi tällaiseen lasten käyttöön perustuva rikosvastuu riippuu käytön luonteesta. Tapauksen mukaan sovellettaisiin yleisiä rikosnimikkeitä. Suomen rikoslaissa (11 luvun 5 §:n 1 momentin 5 kohta) säädetään sotarikokseksi lasten värvääminen asevoimiin tai käytettäväksi vihollisuuksiin, ja tässä yhteydessä viitataan Rooman perussääntöön. Sotarikokseksi katsotaan myös, jos tällaisesta lasten värväämisestä ei tehdä ilmoitusta.

356. Suomessa vapaaehtoinen maanpuolustustoiminta on säänneltyä ja valvottua. Puolustusministeriö vastaa vapaaehtoisen maanpuolustuksen yleisestä ohjauksesta ja valvonnasta sekä toimii valtionapuviranomaisena Maanpuolustuskoulutusyhdistykselle myönnettävän valtionavustuksen osalta. Pääesikunta valvoo, että Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen julkisena hallintotehtävänä järjestettävässä toiminnassa noudatetaan vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain säännöksiä. Vapaaehtoisen maanpuolustuksen neuvottelukunnan tehtävänä on vapaaehtoisen maanpuolustuksen yhteensovittaminen, ohjaaminen ja kehittäminen.

Vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta on meneillään puolustusministeriön toimeenpanema laillisuusvalvontatarkastus, jonka pohjalta harkitaan mahdollisia jatkotoimenpiteitä.

357. Maaliskuussa 2019 eduskunta hyväksyi joukon muutoksia vapaaehtoista maanpuolustusta koskevaan lainsäädäntöön. Muutettu lainsäädäntö sisältää säännökset 16 vuotta täyttäneille järjestettävästä toiminnasta varusmiespalvelukseen tutustumiseksi. Tämän toiminnan järjestää Maanpuolustuskoulutusyhdistys julkisena hallintotehtävänä. Lainsäädännössä kielletään nimenomaisesti sotilaallisen ja sotilaallisia valmiuksia palvelevan koulutuksen antaminen alle 18-vuotiaille.

Fyysisen ja henkisen toipumisen edistäminen

358. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on vuonna 2016 ohjautunut muutamia henkilöitä. Nämä henkilöt ovat kuitenkin olleet jo täysi-ikäisiä auttamisjärjestelmään ohjautuessaan. Tilapäistä suojelua saavalle sekä kansainvälistä suojelua hakevalle ihmiskaupan uhrille, joka on lapsi ja jolla ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa, annetaan terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin henkilölle, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. Kaikille yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille nimetään edustaja. Tarvittaessa lapsen asiassa tehdään yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

359. Pelastakaa lapset ry:n mukaan terveydenhuollon ammattilaisten koulutus kidutettujen tai aseellisiin selkkauksiin joutuneiden nuorten kuntouttamisesta on puutteellista.

10. KANSAINVÄLISTEN IHMISOIKEUSASIAKIRJOJEN RATIFIOINTI (KOHTA 65)

360. Seuraavat asiakirjat ovat tulleet Suomessa voimaan:

- Valinnainen pöytäkirja lapsikaupasta ja lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tuli 1.7.2012.
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja 30.4.2014.
- Valinnainen pöytäkirja kansallisesta ja kansainvälisestä valvontajärjestelmästä 7.11.2014;
- Valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä 12.2.2016; ja
- Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehty yleissopimus 10.6.2016.

361. Kaikkien ihmisten suojelemisesta tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn yleissopimuksen ratifiointivalmistelut ovat käynnissä.

362. Hallitus on tarkastellut vuosina 1992, 2004 ja 2011 siirtotyöntekijöiden suojelusta tehdyn yleissopimuksen ratifiointiedellytyksiä. Lausuntokierrosten perusteella päädyttiin johtopäätökseen, että ratifiointi ei ole tarkoituksenmukaista. Suomen lainsäädännössä ei erotella siirtotyöntekijöitä muista maahanmuuttajista. Heitä suojaavat samat perustuslailliset oikeudet ja Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset kuin muitakin maahanmuuttajia.

11. KANSALAI SJÄRJESTÖJEN KUULEMINEN

363. Tämä määräaikaisraportti laadittiin ulkoministeriössä yhteistyössä eri sektoriministeriöiden ja muiden keskeisten viranomaisten kanssa. Valmistelu alkoi keskustelutilaisuudella, johon kutsuttiin laajasti viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan edustajia. Viranomaisilta, ylimmiltä laillisuusvalvojilta, Ihmisoikeuskeskukselta, erityisvaltuutetuilta, neuvottelukunnilta ja kansalaisyhteiskuntaa edustavilta järjestöiltä pyydettiin kirjalliset lausunnot raporttiluonnoksesta.

12. SEURANTA JA TIETOJEN LEVITTÄMINEN (KOHDAT 66 JA 67)

364. Ulkoministeriö antoi 20.6.2011 tiedotteen komitean hyväksymistä loppupäätelmistä suositukseen ja järjesti vuonna 2011 suositusten täytäntöönpanoa koskevan seminaarin, johon osallistui komitean jäsen. Lisäksi seurantaseminaareja on järjestetty vuonna 2014 ja 2017.

365. Loppupäätelmät käännettiin heti molemmille kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi ja lähetettiin syyskuussa 2011 laajalti tiedoksi ministeriöihin, eduskunnalle, ylimmille laillisuusvalvojille ja valtuutetuille, korkeimpiin oikeuksiin, neuvottelukunnille, kirkkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille, Suomen Kuntaliitolle, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille sekä useille lapsen oikeuksia edistäville elimille ja kansalaisjärjestöille.

366. Määräaikaisraportoinnin kehittämistä ja päätelmien täytäntöönpanon kansallista seurantaa varten ulkoministeriö toteutti vuonna 2016 vapaaehtoisen välikausikyselyn ja suositusten täytäntöönpanon tilasta.

13. PERUSRAPORTTI

367. Perusraportti (*core report*) annetaan aikanaan.

LIITTEET

- YK:n rahastoille, ohjelmille, erityisjärjestöille ja muille myönnetty rahoitus